

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Andželikos Buivydaitytės,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Teisminė mediacija v. teisminis sutaukymas: Lietuvos ir užsienio valstybių
patirtis**

Vadovas: doc. dr. Rimantas Simaitis
Recenzentė: doc. dr. Vigita Vėbraitė

Vilnius
2017

Turinys

ĮVADAS	3
1. TEISMINĖS MEDIACIJOS SAMPRATA	6
1.1. Teisminės mediacijos raida ir paplitimas.....	6
1.2. Teisminės mediacijos sąvoka, bruožai ir pagrindiniai principai.....	9
1.3. Teisminės mediacijos reglamentavimas Lietuvoje	14
1.4. Teisminė mediacija užsienyje: Vokietija	22
2. TEISMINIS SUTAIKYMAS.....	25
2.1. Teisminio sutaikymo samprata ir formos	25
2.2. Teisminio sutaikymo skirtingų instancijų teismuose ir skirtingose teismo proceso stadijose galimybės	29
2.2.1. Taikinimo procedūra pirmosios instancijos teisme	29
2.2.2. Taikinimo procedūra apeliacinės ir kasacinės instancijų teismuose.....	34
2.3. Teisminis sutaikymas užsienyje: Vokietija, Prancūzija, Japonija	36
3. TEISMINIO SUTAIKINIMO IR TEISMINĖS MEDIACIJOS SANTYKIS	40
IŠVADOS	48
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	50
SANTRAUKA	55

Įvadas

Konfliktai egzistuoja nuo tokių senų laikų, kuomet atsirado pati žmonija. Nėra nei vieno laikotarpio, nei vienos visuomenės, kuri sugebėtų visiškai išvengti konfliktų, ginčų tarp asmenų, kylančių dėl to, kad yra pažeistos tų asmenų subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai. Teisinėse valstybėse, tarp jų ir Lietuvos Respublikoje, kuriose alternatyvūs ginčų sprendimo būdai nėra populiarūs ir plačiai naudojami, teismų sistemai tenka didelė ginčų sprendimo našta. Būtent tai lemia ilgus, po kelerius metus trunkančius, bylų sprendimo procesus, ko pasekoje, ir didelės bylinėjimosi išlaidas bei visuomenės nepasitenkinimą visa teisingumo sistema. Siekiant to išvengti, buvo pasitelkti alternatyvūs teismui ginčų sprendimo būdai, o taip pat ir proceso teisme metu galimi ginčo išsprendimo alternatyvūs variantai tarp kurių ir darbe nagrinėjami teisminės mediacijos bei teismo sutaikymo institutai.

Tyrimo aktualumas. Tema aktuali teorijai ir praktikai dėl teisminės mediacijos ir teismo sutaikymo teisinės ir socialinės reikšmės tarp ginčo šalių susiklostančiuose teisiniuose santykiuose. Siekis sutaikyti ginčo šalis vykstančio teismo proceso metu visuomet yra prioritetas, todėl gana akivaizdu, kad yra ypač svarbu visapusiškai išanalizuoti šio siekio įgyvendinimo galimybes. Temos aktualumą lemia tai, kad teisminės mediacijos ir teismo sutaikymo institutų reglamentavimas ir analizavimas vis dar yra gana naujas reiškinys Lietuvoje, o visuomenė, remiantis bylų, išnagrinėtų patvirtinant taikos sutartį, statistika, taip pat dar nėra galutinai pribrendusi taikiai užbaigti nagrinėjamas bylas teisme.

Nagrinėjamos temos aktualumą taip pat rodo teisminės mediacijos instituto vis dar neaiškus ir menkas teisinis reglamentavimas, jos nepopuliarus taikymas visuomenės ir teismų tarpe, nepaisant to, kad teisminė mediacija Lietuvoje pradėta taikyti dar prieš daugiau nei dešimt metų. Aktualu ir tai, jog šiuo metu Lietuvos Respublikos Seimui svarstymui yra pateiktas Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos 2016 m. gegužės 26 d. parengtas Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas, kuriuo siekiama iš esmės tobulinti ir efektyvinti teisminės mediacijos instituto įgyvendinimą. Aktualumas šiame darbe pasireiškia ir teikiamais pasiūlymais, kaip būtų galima didinti tiek teisminės mediacijos, tiek ir teismo sutaikymo populiarumą ir efektyvų taikymą Lietuvoje.

Taigi, mažas taikos sutarčių sudarymo teismo procese procentas, institutų taikymo neefektyvumas ir visuomenės nenoras taikiai spręsti kilusių ginčų, taip pat ateityje galimi įstatymų, reglamentuojančių teisminę mediaciją, pakeitimai ir papildymai, suponuoja išvadą,

kad teisminės mediacijos ir teismo sutarimo bei jų santykio tyrimas, analizė ir vertinimas yra aktualus tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu.

Tyrimo naujumas. Pažymėtina, kad nėra daug doktrinos, kurioje būtų kompleksiskai analizuojami teismo sutarimo ir teisminės mediacijos institutų panašumai ir skirtumai. Vienintelis panašaus pobūdžio magistras darbas, kuriame išsamiau nagrinėjamas institutų tarpusavio santykis buvo apgintas 2015 m. (darbo autorius: Andrius Lapinskas, tema: „Teismo sutarimo ir mediacijos santykis“). Tuo tarpu atskirai apie kiekvieną iš institutų rašo tiek užsienio (G. De Palo, L. L. Riskin, L. Ervo, A. Dowling-Hussey ir kiti), tiek Lietuvos (R. Simaitis, V. Vėbraitė, N. Kaminskienė, V. Nekrošius, T. Milašius ir kiti) autoriai. Taip pat ypatingai nedaug yra diskutuojama apie taikos sudarymo šalims galimybes administracinių nusižengimų teisenoje, todėl darbe analizuojama administracinio nusižengimo bylos, nagrinėjamos teismo tvarka, užbaigimo taikos sutartimi įteisinimo galimybė taip pat sąlygoja tyrimo naujumą. Naujumas pasireiškia ir tuo, kad autorė, darbe teikdama tam tikrus pasiūlymus, remiasi išimtinai savo asmenine teisinio darbo patirtimi.

Darbo objektas. Teismo sutarimo ir teisminės mediacijos institutų taikymo patirtis Lietuvoje ir užsienio valstybėse bei jų tarpusavio santykis.

Darbo tikslas. Išanalizuoti darbo objektą sudarančius klausimus teoriniu bei praktiniu aspektais, iširti, kokios priežastys lemia retą institutų taikymą ir neefektyvius jų taikymo rezultatus, pateikti kylančias teorines ir praktines problemas, bei atskleisti šių problemų galimus sprendimo būdus. Remiantis užsienio valstybių patirtimi, siekiama išnagrinėti jose egzistuojančius pagrindinius teorinius ir praktinius teisminės mediacijos ir teismo sutarimo aspektus.

Darbo uždaviniai. 1. Visapusiškai išanalizuoti teisminės mediacijos ir teismo sutarimo institutų sampratą bei pagrindinius požymius; 2. Atskleisti pagrindinių teisės aktų, reglamentuojančių teisminę mediaciją ir teismo sutarimą, teisinį reguliavimą, su šių institutų taikymu susijusius probleminius aspektus; 3. Išnagrinėti pagrindinius teisminės mediacijos ir teismo sutarimo, taikomų atitinkamose užsienio valstybėse, teorinius ir praktinius aspektus; 4. Atskleisti esminius teisminės mediacijos skirtumus ir panašumus su teismo sutarimu.

Darbo metodai. Šiame darbe buvo panaudota gana daug mokslinių tyrimo metodų, kurie taikomi kompleksiskai, tačiau būtų netikslinga atskleisti juos visus, todėl apsiribojama tik keletu pagrindinių. Siekiant atskleisti darbe nagrinėjamus institutus jų vystymosi procese, iširti juos kaip tam tikrą istorinio vystymosi produktą, atsižvelgiant į jo atsiradimą, raidą ir dabartinę būklę yra naudojamas genetinis metodas. Remiantis lyginamuoju metodu

pateikiamas teisės aktų, reglamentuojančių teisminę mediaciją ir teisminį sutaikymą, palyginimas, įvertinant juose įtvirtintas šių institutų procedūras, jų trūkumus ir privalumus. Šio metodo naudojimas paremtas logika, todėl šiuo atveju iš esmės lyginami institutai, kurie turi tokius pačius uždavinius ir tokias pačias funkcijas Lietuvos ir užsienio valstybių kontekste. Autorė lyginamuoju metodu taip pat vertina užsienio valstybių patirtį. Sisteminės analizės metodas padeda aprėpti normą ir praktiką, taip pat sujungti žinias, gautas analizuojant skirtingas autorių nuomones, teisės institutus, naujos ir senos redakcijos teisės aktų nuostatas. Šis metodas naudojamas tiriant esminius klausimus ir jų problematiką, teisminės mediacijos santykį su teisiniu sutaikymu. Dokumentų analizės metodas pasitelkiamas analizuojant Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktus.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe daugiausia remtasi Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktais bei teisės doktrina. Teisminės mediacijos vystymosi pradžia glūdi bendrosios teisės tradicijos valstybėse, todėl buvo būtina analizuoti teisės doktriną, susijusią su JAV, Kanadoje atsiradusiu teisminės mediacijos procesu. Vis dėlto, Lietuvos Respublika priklauso kitai, kontinentinės teisės, tradicijai, todėl daugiausiai analizuotos Vokietijos, Prancūzijos teisės aktų nuostatos ir šių valstybių patirtis. Atsižvelgiant į atlikto tyrimo specifiką ir problematiką, didžioji dalis šaltinių yra Lietuvos autorių, t. y. remiamasi teisminę mediaciją nagrinėjusių autorių darbais (Kaminskienė, N., et al. Mediacija: vadovėlis. 2013; Kaminskienė, N. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis? 2010; Milašius, T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas. 2007 ir kt.) ir teisės aktais (2014 m. spalio 6 d. Teisminės mediacijos taisyklės; Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002; Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, 2008). Be kita ko, remtasi darbais, kuriuose buvo nagrinėjamas teisminis sutaikymas (Simaitis, R. Teisminis sutaikymas, 2004; Vėbraitė, V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje, 2008; Nekrošius, V. Pasirengimas teisminiam nagrinėjimui civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai, 2004), bei teisės aktais (daugiausia Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksu, 2002).

1. Teisminės mediacijos samprata

Visais amžiais teisininkai, įvairių sričių mokslininkai stengėsi atrasti būdą, kuriuo būtų sumažintas ginčų skaičius ar bent jau krūvis, tenkantis teismams, dėl jų gausos. Taigi, į pagalbą buvo pasitelkti alternatyvūs ginčų sprendimo būdai bei proceso teisme metu galimi ginčo išsprendimo alternatyvūs variantai, kurie šiek tiek sumažino teismų darbą, tačiau ilgą laiką nebuvo plačiai taikomi ir naudojami.

Vienas iš tokių, kol kas veiksmingiausių pasaulyje, alternatyvių ginčų sprendimo būdų yra mediacija, kuri Lietuvoje pradėta taikyti visai neseniai. „*Padėti spręsti ginčą taikiai – menas, kur teisės direktyvumas ir kategoriškumas menki pagalbininkai*“¹. Būtent tokia metafora dr. R. Simaitis apibrėžė teisminę mediaciją.

Mediacija bendriausia prasme yra alternatyvi teismui, savanoriška, konfidencialaus pobūdžio ginčų sprendimo procedūra, kurioje vienas ar keli tretieji nepriklausomi bei nešališki asmenys – mediatorius arba mediatoriai – padeda besiginčijantiems pasiekti priimtina ginčo sprendimą².

Pažymėtina, kad Lietuvoje yra taikoma ir naudojama tiek neteisminė mediacija, kuri suprantama, kaip procedūra, kurios mediatoriumi gali būti bet kuris šalių pasirinktas asmuo, o pasinaudoti šiuo ginčo sprendimo būdu šalys gali tuo atveju, kai ginčas dar nėra nagrinėjamas teisme, tiek ir teisminė mediacija, kuri suprantama, kaip procedūra, kurioje teismo paskirtas arba rekomenduotas neutralus mediatorius padeda šalims pasiekti kompromisinį susitarimą teismo nustatytais klausimais³. Remiantis magistro darbo pagrindine tema, tikslinga atskleisti būtent teisminės mediacijos sampratą, pagrindinius požymius, taikymo Lietuvoje galimybes ir kitus svarbius aspektus, susijusius su teismine mediacija.

1.1. Teisminės mediacijos raida ir paplitimas

Istorikai mano, kad mediacija prekyboje kylantiems ginčams spręsti buvo naudojama dar finikiečių. Ši praktika vystyta Babilonijoje, Antikinėje Graikijoje (ten buvo žinomas nesantuokinis mediatorius, kaip *proxenetas*). Mediaciją pripažino ir Romėnų civilizacija (Justiniano Digestai 530 - 533). Romėnai vadino mediatorius įvairiais vardais: *internun-cius*, *medium*, *intercessor*, *philantropus*, *interpolator*, *conciliator*, *interlocutor*, *interpres*, ir galiausiai *mediator*. Pirmosios tradicinės mediacijos apraiškos daugiau kaip prieš du

¹ SIMAITIS, R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje. Vilnius: *Justitia*, 2007, Nr. 2 (64), p. 21.

² KAMINSKIENĖ, N., et al. *Mediacija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2013, p. 7.

³ YARN, D. H. Ed, *Dictionary of Conflict Resolution*. San Francisco: Jossey - Bass, 1999.

tūkstančius metų pastebėtos ir senovės Kinijoje bei Japonijoje, kur šis procesas buvo naudojamas ne kaip valstybės kontroliuojamo ginčų sprendimo proceso alternatyva, o kaip pirminis ir pagrindinis ginčų sprendimo būdas. Kinijoje vyravusių konfucionizmo mokymų pagrindas buvo taiki ir darni visuomenė, todėl natūralu, kad ir sprendžiant nesutarimą buvo siekiama ne įvertinti konkrečias aplinkybes ir nustatyti kaltus asmenis, o sutaisyti šalis ir išsaugoti gerus jų santykius. Svarbu pažymėti, kad mediacijos šaknys siekia beveik visas kultūras, įskaitant judaizmą, krikščionybę, islamą, induizmą, budizmą⁴. Tai patvirtina ir Delio Mediacijos centro tinklalapyje išdėstyta informacija, kad mediacijos koncepcija yra sena ir gili Indijoje. Senais laikais ginčai buvo sprendžiami Panchayat'e⁵ Bendrijos lygmeniu⁶.

Viduramžiais į mediaciją buvo žvelgiama kiek kitaip, ją naudoti praktikoje kartais draudė centrinė valdžia, tačiau daugelyje senovės kultūrų mediatorius laikytas šventu asmeniu, vertu ypatingos pagarbos ir jo vaidmuo iš dalies sutapo su tradiciniu išminčiumi⁷.

Pažymėtina, kad skiriasi teisminės ir neteisminės mediacijos raida, tuo pačiu ir pagal tai, kur ji vyksta – bendrosios teisės ar kontinentinės teisės tradicijos valstybėse. Atsižvelgiant į magistro temą šiame darbe bus apžvelgta tik teisminės mediacijos raida žemyninės ir bendrosios teisės tradicijos valstybėse.

Akcentuotinas dėmesys į tai, kad vienos Europos valstybėse teisminė mediacija jau turi pakankamai galias tradicijas, o kitose – šios rūšies mediaciją yra nesenai pradėta taikyti, todėl ji dar neturi tvirto pagrindo ir nėra labai populiarė, kadangi vyksta bandymų ir adaptacijos visuomenėje procesai. N. Kaminskienės ir kitų autorių 2013 m. išleistame vadovėlyje „*Mediacija*“ išskiriami mediacijos atsiradimo ir plėtros bruožai atitinkamai tradicijai priklausančiose valstybėse:

1. Mediacija bendrosios teisės tradicijos valstybių praktikoje susiformavo kaip atsakas į dėl didėjančių teismų darbo krūvių ilgėjančius bylinėjimosi terminus ir atitinkamai augančias su bylinėjimusi susijusias išlaidas. Mediacijos atsiradimas čia buvo paremtas idėja, jog ginčo šalys gali pasiekti geresnį rezultatą, į ginčo sprendimą įtraukus neutralią/nešališką trečiąją šalį⁸. Bendras šalių, priklausančių bendrosios teisės tradicijai, bruožas tas, kad teismai neatlieka mediatoriaus

⁴ MILAŠIUS, T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas. *Teisė*, 2007, t. 63, p. 45.

⁵ senoji pietų Azijos politinė sistema, susirinkimas iš penkių išmintingų ir gerbiamų seniūnų, kuriuos išrenka vietos bendruomenė.

⁶ *History* [interaktyvus] [žiūrėta: 2016 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://delhimediationcentre.gov.in/history.htm>.

⁷ *History of dispute mediation* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga per internetą: http://en.wikipedia.org/wiki/Mediation#History_of_dispute_mediation.

⁸ DE PALO, G. ir CARMELI, S. *Mediation in Continental Europe: a Meandering Path Toward Efficient Regulation*. Mediators on mediation. Ed. Newmark, Ch. Monaghan A., Tottel Publishing, 2005, p. 343.

funkcijų, jie šiose šalyse veikia kaip „tarpinė stotelė“, kurioje ginčo šalys, pradėjusios teisminį ginčo sprendimo procesą, susitaria dėl alternatyvaus ginčo sprendimo būdo padedant privačiam mediatoriui⁹.

2. Daugumoje žemyninės Europos valstybių vyrauja principas, kad visų naujų institutų raida ir paplitimas yra sietinas su įstatymų leidėjo veiksmais priimant su tuo institutu susijusį teisinį reguliavimą ir tik po kurio laiko atitinkamai atsiranda ir instituto taikymo praktika. Taigi, remiantis šiuo metodu, daugumoje valstybių sudaryta galimybė taikyti teisminę mediaciją tik įgyvendinus civilinio proceso reformą, t. y. pakeitus atitinkamas civilinio proceso normas.
3. Kai kurioms civilinės teisės tradicijos valstybėms būdingas vadinamasis „pragmatiškesnis“ požiūris arba kitaip metodas. Šiose valstybėse pirmiausia buvo įgyvendinamos atitinkamos programos, susijusios su teisminės mediacijos taikymu, kitaip tariant teisminė mediacija buvo diegiama ne teisinio reguliavimo, bet teisinės praktikos pagrindu. Tokiu būdu buvo suteikiama galimybė tiek teisėjams, tiek ir visuomenei susipažinti su tokio pobūdžio alternatyviu ginčų sprendimo būdu. Išskirtiniu mediacijos raidos pavyzdžiu yra laikoma Šveicarija. Kitaip nei kitose valstybėse, Šveicarijoje viešosios ir privačios organizacijos įgyvendino įvairias iniciatyvas, skatindamos vadinamąją mediacijos „kultūrą“ (kultūrinis metodas). Būtent todėl palyginti nemažai ginčų išsprendžiami taikiai, taikant mediaciją tiek teisme, tiek ir taikant neteisminę mediaciją privačiame sektoriuje¹⁰.

Pažymėtina, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje civilinės teisės tradicijos valstybių, pirmiausia pradėta taikyti būtent teisminė mediacija (tai galima suvokti ir iš įvairių šaltinių, kurie tendencingai kalba tik apie teisminę mediaciją, nepalikdami vietos neteisminei). Be to, teisminė mediacija Lietuvoje buvo pradėta diegti pirmiausia priimant atitinkamą teisinį reguliavimą ir tik vėliau pradedant taikyti praktikoje, tačiau apie tai daugiau bus analizuojama magistro darbo pirmos dalies trečiame skyriuje.

⁹ KAMINSKIENĖ, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 160.

¹⁰ KAMINSKIENĖ, N., *et al. Mediacija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2013. p. 228-229.

1.2. Teisminės mediacijos sąvoka, bruožai ir pagrindiniai principai

Teisminė mediacija – tai savanoriška ginčų sprendimo procedūra, kurios paskirtis – padėti šalims civilinėse bylose išspręsti ginčą taikiai tarpininkaujant vienam ar keliems mediatoriams (tarpininkams)¹¹. Pažymėtina, kad oficiali teisminės mediacijos sąvoka iki šiol Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatyme nėra konkrečiai apibrėžiama, tačiau, pažymima, kad Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos parengtame Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekte¹² planuojama į įstatymą įvesti oficialią teisminės mediacijos sąvoka, kuria bus deklaruojama, kad teisminė mediacija - ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti teisme nagrinėjamą bylą.

Iš aukščiau pateiktų apibrėžimų galime sudaryti sąrašą ryškiausių teisminės mediacijos bruožų. Visų pirma, vienas tokių bruožų yra teisminės mediacijos alternatyvumas tradiciniam (klasikiniam) teismo procesui, pasireiškiantis ginčo šalių susitarimo pagrindu, o ne rungimusi teismo akivaizdoje, siekiant sau palankaus teismo sprendimo.

Antra, šalių dalyvavimas teisminės mediacijos procedūroje yra savanoriškas, t. y. šalys pačios gali pasirinkti, ar dalyvauti šioje procedūroje, ar ne. Prie minėto bruožo priskirtinas ir mediatorių savanoriškumas, kadangi jie turi teisę savanoriškai sutikti atlikti mediaciją, o taip pat yra laisvi bet kada atsisakyti būti mediatoriais net ir mediacijos eigoje.

Trečia, teisminės mediacijos procedūra negali vykti be mediatoriaus, privaloma, kad procese būtų bent vienas nepriklausomas trečiasis asmuo, kuris įneštų į procesą daugiau dialogo, ko dažnai nebūna, kuomet deramasi įprastiniu būdu. Svarbu pažymėti, kad kiekvienas mediatorius privalo būti neutralus ir nešališkas. Europos mediatorių elgesio kodekse (European Code of Conduct for Mediators, 2004) yra numatyta, kad „Mediatoriai turi būti kompetentingi ir gerai nusimanyti mediacijos procese. Reikšmingi veiksniai šiuo požiūriu apima tinkamą mokymą ir nenutrūkstamą žinių bei praktinių mediacijos įgūdžių atnaujinimą, atsižvelgiant į bet kokius reikšmingus standartus arba akreditavimo sistemas“¹³. Būtent remiantis tuo, teisminę mediaciją Lietuvoje vykdo teismo mediatoriai specialiai apmokyti

¹¹ *Apie teisminę mediaciją*. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. rugsėjo 13 d.] Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/teismine-mediacija/apie-teismine-mediacija/282>.

¹² Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2017 m. sausio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/361740?nr=2#>.

¹³ *Europos mediatorių elgesio kodeksas* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2017-01-14] Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/adr_ec_code_conduct_lt.pdf.

teisėjai, teisėjų padėjėjai arba kiti atitinkamą kvalifikaciją turintys asmenys, kurie yra įtraukti į Teismo mediatorių sąrašą. Autorės nuomone, reikėtų organizuoti kuo daugiau kokybiškų ir būtinai privalomų mokymų, susijusių su kvalifikacijos kėlimu teisminės mediacijos tematika, į teismo mediatorių sąrašą įtrauktiems asmenims tam, kad mediatoriai atitiktų tiek Europos Sąjungos, tiek nacionalinės teisės normose mediatoriams keliamus reikalavimus.

Ketvirtas teisminės mediacijos požymis - taikus ginčų išsprendimo būdas, kuris reiškia, kad suderinami ginčo šalių interesai ir pozicija, tokiu būdu siekiant patenkinti abiejų pusių teisėtus interesus bei surasti abiem šalims teisingą ir priimtina sprendimą.

Penkta, mediatorius nelemia ginčo baigties, nes pačios šalys yra atsakingos už ginčo išsprendimą. Tai reiškia, kad šalys gali naudotis mediatoriaus pagalba tik tiek, kiek tai nekenkiama pačių šalių individualumui. Atsižvelgiant į tai, kad mediacijos procedūra nėra imperatyviai reglamentuota, todėl mediatorius gali įvairiais metodais, kurie jam atrodo tinkami kiekvienu konkrečiu atveju, bei savo asmeniniais gebėjimais padėti ginčo šalims derybų metu surasti ir išplėtoti visas ginčo šalis tenkinantį ginčo sprendimo variantą. Mediatorius turi tinkamai vesti procesą bei padėti vystant dialogą tarp šalių, tačiau pati ginčo baigtis priklauso tik nuo pačių šalių, t. y. mediatorius negali lemti taikaus sprendimo priėmimo. Žinoma, mediatorius gali teikti tam tikrus pasiūlymus šalims, kokiu būdu racionaliausiai, jo manymu, būtų galima išspręsti ginčą taikiai, tačiau jis turi atsižvelgti į ginčo šalių norus, siekius ir galimybes, o galutinį sprendimą priimti palikti būtent pačioms teisminės mediacijos procedūroje dalyvaujančioms šalims.

Šešta, teisminė mediacija yra susijusi su viešuoju elementu. Tai reiškia, kad teismas pats turėtų išreikšti iniciatyvą perduoti nagrinėjamą bylą teisminei mediacijai, todėl pats teismas, kiek tai susiję su ginčo šalių informavimu, turi gana didelį vaidmenį šioje procedūroje.

Pažymėtina, kad yra ir daugiau požymių, kurie apibūdina teisminę mediaciją, tačiau aukščiau išvardinti, darbo autorės nuomone, yra pagrindiniai. Nukrypimas nuo minėtų požymių pakeičia mediaciją į kitą institutą, pvz., teisminį sutaikymą, arbitražą arba tiesiog derybas, bet tai jau nebebus teisminė mediacija.

Siekiant tinkamai atskleisti teisminės mediacijos savybes taip pat būtina papildomai nurodyti ir aptarti teisminės mediacijos modelius, kurie yra išskiriami trys¹⁴:

1. Bendrosios teisės tradicijos valstybių teisminės mediacijos modelis. Bendrosios teisės tradicijos šalims (JAV, Kanados tam tikros dalys, Anglija, Australija) būdinga tai, kad teisminė mediacija jose įdiegiama eksperimentiniu „iš teismo į

¹⁴ KAMINSKIENĖ, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011, p. 160.

teismą“ būdu, nerengiant teisinės bazės, nereglamentuojant teisminės mediacijos programų rengimo, įgyvendinimo, vertinimo aspektų, leidžiant patiems teismams atrasti geriausias teisminės mediacijos veikimo formas ir modelius. Paprastai bendrosios teisės tradicijos šalyse pasirinkto ar teismo parinkto mediatoriaus paslaugos nėra nemokamos, o teisminės mediacijos įgyvendinimas, vystymasis ir plėtra yra veikiami laisvosios rinkos principų.

2. Civilinės teisės tradicijos valstybių teisminės mediacijos modelis. Teisminė mediacija šiose šalyse, palyginti su bendrosios teisės tradicijos šalimis, atsirado vėliau ir daug sunkiau pripažįstama legitimia bei svaria tradicinio bylinėjimosi alternatyva. Teisminės mediacijos programos įgyvendinamos lėčiau dėl santykinai mažesnių negu anglosaksų teisės sistemos šalims būdingų teisinės gynybos prieinamumo problemų. Žemyninės teisės šalyse teisminės mediacijos programos paprastai įdiegiamos centralizuotai, reformavus teisingumo vykdymo sistemas.
3. Mišrus teisminės mediacijos modelis būdingas Kanadai. Kanados Kvebeko provincijoje ginčo šalys, sprendžiančios ginčą teisme, turi kelis pasirinkimus: 1) iki ginčo nagrinėjimo teisme datos pabandyti ginčą išspręsti alternatyviu būdu – teisėjų mediacijos arba ne teisėjų mediacijos būdu, arba 2) atsisakyti ginčą spręsti alternatyviu mediacijos būdu ir bylinėtis teisme. Teisėjų mediacijos modelis yra išimtinai Kanados Kvebeko provincijai būdinga mediacijos institucionalizavimo teisme forma. O ne teisėjų mediacijos modelis yra teisminės mediacijos, silpnai susijusios su teismu, kaip tradicine ginčų sprendimo institucija, pavyzdys. Be to ne teisėjų mediacijos modelis, kaip teisminės mediacijos forma, yra gana įprasta, pasitaikanti tiek bendrosios, tiek civilinės teisės tradicijos šalių teisminės mediacijos praktikoje. Teisėjų mediacijos modelis yra labiau civilinės teisės tradicijos šalims būdinga moderniosios mediacijos institucionalizavimo teisme forma. Kanados Ontarijo provincijos civiliniame procese ginčo šalių sprendimui laisvės nepalikta: 1) iš pradžių ginčo šalys dalyvauja privalomos teisminės mediacijos sesijoje, o nepavykus pasiekti taikaus susitarimo, 2) ginčo šalys privalomai dalyvauja taikinimo konferencijoje¹⁵.

Nagrinėjant teisminės mediacijos institutą svarbu atskleisti pagrindinius jo principus. Teisminėje mediacijoje galioja specialieji principai, taikytini tik teisminės mediacijos procedūrai, kurie išplaukia iš bendrųjų civilinio proceso principų. Kitu atveju, bendrieji teisės principai taip pat veikia, tik šiuo atveju jie aiškintini šiek tiek kitaip. Akivaizdu, kad teisminės

¹⁵ KAMINSKIENĖ, N., *et al. Mediacija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2013, p. 237-239.

mediacijos procedūra turi užtikrinti teisminės mediacijos proceso efektyvumą, operatyvumą, sąžiningumą ir ginčo šalių lygiateisiškumą. Teisminei mediacijai priskiriami principai yra išvardyti Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimu Nr. 13P-122-(7.1.2) patvirtintų Teisminės mediacijos taisyklių II skyriuje, tačiau šioje darbo dalyje aptarsiu tik keletą svarbiausių minėtame teisės akte nurodytų principų.

Vienas tokių principų yra ginčo šalių *savanoriškumo* principas, kuris reiškia, kad teisminės mediacijos procesas galimas tik abiem ginčo šalims sutikus dalyvauti. Prieš perduodant ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu, ginčo šalims turi būti suteikiama išsami informacija apie teisminės mediacijos procesą: ginčo šalių teises ir pareigas, teisminės mediacijos proceso turinį, ginčo šalių priimamo sprendimo teises pasekmes. Nė vienai ginčo šaliai negali būti daromas neteisėtas poveikis (prievarta, psichologinis spaudimas ar pan.) siekiant, kad ji pasirinktų teisminės mediacijos procesą ar dalyvautų jame¹⁶. Šis principas taip pat įtvirtintas ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų, kurioje nurodoma, kad: „Šioje direktyvoje numatyta mediacija turėtų būti savanoriškas procesas – šalys pačios vadovautų procesui ir galėtų jį organizuoti kaip nori bei nutraukti bet kuriuo metu“¹⁷.

Čia svarbu pažymėti, kad yra parengtas projektas, kuriuo siekiama reglamentuoti privalomosios mediacijos institutą Lietuvoje, be kita ko, teisėjui bus nustatyta galimybė nukreipti šalis privalomai spręsti ginčą teisminės mediacijos būdu, kai yra didelė taikaus ginčo sprendimo tikimybė. Atsižvelgiant į tai, pagrįstai iškyla klausimas ar tokie įstatymo pakeitimai nepažeis mediacijos šalių savanoriškumo principo, kadangi pakankamai akivaizdu, kad privalomosios mediacijos institutas bus reglamentuotas tokiu būdu, kad šalys, remiantis imperatyviu privalomosios mediacijos instituto taikymu, bus įpareigosotos tam tikrų kategorijų civilinėse bylose prieš kreipiantis į teismą inicijuoti privalomąją mediacijos procedūrą. Tuo tarpu galimybė privalomai perduoti teisme nagrinėjamą ginčą teisminei mediacijai taip pat suponuoja išvadą, kad galimai tokiu atveju bus pažeistas aptariamasis savanoriškumo principas.

Svarbu pažymėti, kad teisėjai, organizuodami teismo procesą, gana dažnai šalims aiškiai neišdėsto jų teisių, ypačingai susijusių su teismine mediacija, todėl tai yra vienas iš faktorių, kodėl visuomenė nenaudoja šios procedūros tam, kad taikiai išspręstų ginčą. Jeigu teisėjai teismo proceso metu aiškiai ir išsamiai išaiškintų šalims, kas yra teisminė mediacija ir kaip ją pasinaudoti, galbūt asmenys pasinaudotų teisminės mediacijos teikiama nauda tiek šalims, jei

¹⁶ Teisminės mediacijos taisyklės. *Teisės aktų registras*, 2014-10-06, Nr. 13707.

¹⁷ 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. OJ L 136/3 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:LT:PDF>.

pavyktų taikiai susitarti, tiek teismams, kadangi būtų sumažintas jų darbo krūvis. To pasekoje, galimai net nebūtų poreikio įteisinti tam tikrais atvejais privalomojo teisminės mediacijos taikymo pobūdžio, kadangi ji visuomenėje ir taip būtų plačiai ir efektyviai taikoma.

Kitas svarbus principas, įtvirtintas 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojusiose Teisminės mediacijos taisyklėse, yra *šalių kooperavimosi* principas. Šalių kooperavimosi principas kyla iš civilinio proceso nuostatų ir iš esmės reiškia bendradarbiavimą, kad abi šalys, vienodai įdėdamos pastangų, pasiektų norimo rezultato. Šalys turi sąžiningai naudotis savo teisėmis, jomis nepiktnaudžiauti, bendrai veikti, rūpintis greitu klausimo išsprendimu¹⁸. Šio principo reikšmė Taisyklių 7.5 punkte nurodyta kaip tai, kad ginčo šalys teisminės mediacijos metu turi bendradarbiauti tarpusavyje ir su teismo mediatoriumi¹⁹. Jeigu kooperavimosi principas bus tinkamai vykdomas, šansai, kad šalys pasieks taikų susitarimą, ženkliai padidėja. Atsižvelgiant į tai, kad mediatorius negali kištis ir nulemti ginčo baigties, todėl pačios šalys, bendradarbiaudamos tiek tarpusavyje, tiek ir su mediatoriumi (ar mediatoriais), vadovaudamosi kooperavimosi principu, privalo surasti tenkinantį abi šalis sprendimą. Tik tuomet bus pasiekti teisminės mediacijos tikslai ir bus sudarytas taikus susitarimas.

Tikriausiai svarbiausias principas, kuris yra taikytinas teisminės mediacijos procedūrai, yra *konfidencialumo* principas. Jis reiškia, kad tiek ginčo šalys ir kiti teismo mediacijos procese dalyvavę asmenys, tiek teismo mediatorius įsipareigoja neplatinti, nepasakoti ir kitais tiesioginiais ar netiesioginiais būdais neviešinti ar kitaip nenaudoti teisminės mediacijos procese pateiktos, surinktos ar sužinotos informacijos, išskyrus įstatymuose ir šių Taisyklių 30 punkte numatytus atvejus²⁰. Pateiktas apibrėžimas reiškia, kad, skirtingai negu teismo posėdis, teisminės mediacijos procedūra yra privati, t. y. joje negali dalyvauti visuomenė. Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalis nustato, kad visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai²¹. Pagal šią nuostatą galima teigti, kad teisminės mediacijos procedūra taip pat sąlyginai atitinka pateiktą nuostatą, kadangi ji dažniausiai vyksta teisme, joje taip pat yra nagrinėjama byla, tik tiek kad ją nagrinėja ne teismas, o pačios šalys kartu su mediatoriumi, todėl formaliai galima būtų taikyti viešumo principą ir teisminės mediacijos procedūrai, tačiau ši procedūra, kaip taisyklė, yra privati ir yra laikomasi konfidencialumo principo. Dažname teismo posėdyje, į kurį ateina pašaliniai asmenys (žiūrovai), pastebimas procese dalyvaujančių asmenų nepasitenkinimas tuo, kad jų ginčą matys niekaip su juo nesusiję asmenys. Šis

¹⁸ VALANČIUS, V., NEKROŠIUS, et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*: I tomas. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2004, p. 70.

¹⁹ Teisminės mediacijos taisyklės. *Teisės aktų registras*, 2014-10-06, Nr. 13707.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).

principas, kaip ir visi kiti, nėra absoliutus. Teisės aktuose numatyta kokiais atvejais būtina atskleisti teisminės mediacijos metu gautą informaciją. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 7 str. 1 d. numatyta, kad jeigu ginčo šalys nesusitarė kitaip, ginčo šalys, taikinimo tarpininkai ir taikinamojo tarpininkavimo paslaugų administratoriai turi laikyti paslapyje visą taikinamojo tarpininkavimo ir su juo susijusią informaciją, išskyrus informaciją, kurios reikia siekiant patvirtinti ar įvykdyti taikinamojo tarpininkavimo metu sudarytą taikos sutartį, ir informaciją, kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui (ypač kai reikia užtikrinti vaiko interesus arba užkirsti kelią žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui)²². Svarbu atkreipti dėmesį, kad konfidencialumo apimtis yra priklausoma nuo šalių valios, t. y. šalys gali numatyti, kad jų ginčas yra visiškai arba iš dalies nekonfidencialus. Vis dėlto, panašu, kad griežtas konfidencialumas turėtų būti patrauklus renkantis teisminę mediaciją, o ne teismo procesą, tačiau tendencijos rodo, jog teisminė mediacija dar nėra populiarus ir plačiai taikomas ginčų sprendimo būdas Lietuvoje.

Taigi, iš to, kas išdėstyta aukščiau, konstatuojama, kad teisminės mediacijos principai yra labai svarbūs ir naudingi šalims, kurios svarsto galimybę pasinaudoti šia procedūra, tačiau pirmiausia labai svarbu, kad būtų tinkamai išviešinta informacija dėl galimybės pasinaudoti teismine mediacija vietoje teismo, jos suteikiami privalumai ir aiški teisinė bazė tam, kad teisminė mediacija tinkamai veiktų ir būtų patraukli visuomenei, o ginčo šalys pačios suvoktų, kad ginčo užbaigimas taikos sutartimi yra joms ženkliai naudingesnis nei bylinėjimasis teisme.

1.3. Teisminės mediacijos reglamentavimas Lietuvoje

Teisminės mediacijos idėja Lietuvoje kilo ne staiga. Visų pirma, didėjant civilinių ginčų teismuose skaičiui, siekiant išsaugoti šalių partnerystės ryšius, taikiai išspręsti konfliktus, o taip pat ir suteikti konfidencialumą asmenims, norintiems ginčo metu išsaugoti savo verslo ar tiesiog privataus gyvenimo paslaptis, reikėjo sukurti veiksmingai funkcionuojantį mechanizmą, kuris galėtų įgyvendinti šiuos lūkesčius.

Patys pirmieji žingsniai diegiant teisminės mediacijos institutą buvo žengti dar 1993 m. įsteigus Lietuvos konfliktų prevencijos centrą ir konfliktų prevencijos asociaciją (LKPA), kurių vienas iš tikslų buvo plėtoti konfliktų taikaus sprendimo kultūrą šalyje. Asociacija įvykdė tik apie dešimtį įvairių projektų, susijusių su mediacija ir jos plėtra Lietuvoje, tačiau jie nesusilaukė didesnio atgarsio visuomenėje. Ilgainiui prie LKPA prisijungė dar dvi

²² Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 87-3462.

nevyriausybinės organizacijos: Socialinių ir psichologinių paslaugų centras ir „Baltic Partners for Change Management“. Įgyvendinant šių organizacijų projektą „Tarpininkavimo paslaugų plėtra Lietuvoje“ buvo sukurta ir apmokyta 12-15 mediatorių grupė ir surengtas dešimties dienų seminaras apie konflikto sprendimo būdus²³.

Nepaisant to, tinkamiausias prielaidas diegti mediaciją Lietuvoje sudarė Europos Sąjunga. Ji buvo ta pirmoji grandis Europoje, kuri pradėjo mediacijos vystymą ir populiarinimą tarp jos narių. Europos Komisijos 2004 m. išleista AGS civilinėje ir komercinėje teisėje Žalioji knyga (Green Paper on Alternative Dispute Resolution in Civil and Commercial law, 2004) bei Europos mediatorių elgesio kodeksas (European Code of Conduct for Mediators, 2004), 2008 m. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl tam tikrų mediacijos aspektų civilinėse ir komercinėse bylose (Directive on Certain Aspects of Mediation in Civil and Commercial Matters, 2008) – būtent tai ir buvo priemonės, kurių Europos Sąjunga ėmėsi siekdama paskatinti civilinių santykių dalyvius spręsti tarpusavio civilinius ginčus taikant mediaciją²⁴.

Teisminės mediacijos atsiradimą taip pat sparčiai paskatino nuolatos ir greitai didėjantis teismuose nagrinėjamų bylų kiekis. Spartus bylų didėjimas trukdo teisėjams spręsti jas vadovaujantis pagrindiniais civilinio proceso principais, o būtent proceso koncentracijos ir ekonomiško (CPK 7 str.). Nurodyta aplinkybė, be kita ko, apsunkina galimybę asmenims ginti savo pažeistas teises ir teisėtus interesus, o tai reiškia, kad yra pažeidžiama teisė į teisingą teismą, nes dėl didėjančių bylų skaičiaus, didėja ir bendras bylų nagrinėjimo terminas, todėl net ir paprasčiausios bylos yra išnagrinėjamos per gerokai ilgesnį laikotarpį negu galėtų ir turėtų būti išnagrinėjamos.

Pagrindinė idėja taikyti mediaciją Lietuvoje, kuri vystosi ir tobulėja dar ir šiomis dienomis, gimė 2003 metais. Tuo metu paprastai teismai siūlė dviejų formų privalomą arba savanorišką mediaciją: kaip alternatyvią ginčų sprendimo procedūrą, kuri buvo pridėta prie teismo proceso, t. y. vyko per teismą, arba kaip procedūrą, kurią atlieka privatūs paslaugų teikėjai, pagal teismo nurodymą arba kreipimąsi iš teismo. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės teismai siūlė mediaciją šalims, dalyvaujančioms teisminiame ginče, paaiškindamos joms kaip ieškoti mediacijos paslaugas teikiančių privačių tiekėjų. Tokiu būdu mediacija yra atskirta nuo civilinio proceso ir pristatoma šalims kaip alternatyva teismo procesui. Šalys yra patraukiamos nuo teismo, o mediacija nėra teismo veiklos dalis. Priešingai, Slovėnijos teismai siūlė

²³ MILAŠIUS, T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas. Vilnius: *Teisė*, 2007, t. 63, p. 50.

²⁴ KAMINSKIENĖ, N. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis? Vilnius: *Socialinis darbas*, 2010, Nr. 9(1) p. 54.

mediaciją kaip teismo paslaugą. Mediacija yra integruota į teismą, teismas suteikia reikiamus darbuotojus ir finansavimą, kuris reikalingas vykdyti mediaciją teisme. Mediatoriai (teisėjai, išėję į pensiją teisėjai, praktikuojantys teisininkai, socialiniai darbuotojai) yra apmokomi, stebimi ir licencijuoti teismo²⁵.

2001 m. pirmoji teisminės mediacijos programa buvo pristatyta Liublianos apygardos teismo teisėjo Alešo Zalar. Liublianos programa iš pradžių buvo bandomasis projektas, kuriame pirmą kartą buvo pasiūlyta mediacija civilinėse bylose, o vėliau ir komerciniuose ir šeimos ginčuose. Bandomasis projektas buvo sėkmingas ir netrukus tapo įprasta teismo programa. Liublianos programa siūlė nemokamą mediacijos paslaugą šalims, nes pati programa buvo priimta kaip dalis plano kovoti su teismams tenkančiu dideliu krūviu, todėl buvo finansuojama teismo. Tai, kad nebuvo jokių mokesčių neabejotinai prisidėjo prie platesnio mediacijos taikymo ir populiarumo, o bylų skaičius programoje ir toliau didėjo²⁶.

Lietuva, 2003 m. pradėjusi generuoti idėjas, susijusias su teisminės mediacijos taikymu, būtent rėmėsi aptarta Slovėnijoje taikoma mediacijos teisme forma ir Liublianos apygardos teismo bandomuoju projektu bei Kanados Kvebeko provincijos sėkminga patirtimi (Kvebeko apeliacinio teismo projektu). Šių valstybių praktika buvo pasinaudota kuriant teisminės mediacijos projektą Lietuvoje.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta aukščiau, darytina pagrįsta išvada, kad pirmasis tiesioginis žingsnis, susijęs su šiuolaikinės teisminės mediacijos atsiradimu ir taikymu Lietuvos teisinėje sistemoje, sietinas su Teismų tarybos (vėliau – Teisėjų taryba) 2005 m. gegužės 20 d. patvirtintu Bandomuoju teisminės mediacijos projektu²⁷. Šio projekto 3 skyriuje nustatyti 3 (trys) projekto įgyvendinimo etapai: 1. Pasirengimas projekto vykdymui; 2. Teisminės mediacijos sistemos veikimas; 3. Išvados ir rekomendacijos.

Paties projekto įgyvendinimas Lietuvoje buvo pradėtas nuo pasiruošimo taikyti jį konkrečioje civilinėje byloje, tai reiškia, kad buvo pradėta apmokyti teisėjus ir teisėjų padėjėjus, buvo paruošta teisminės mediacijos informacinė medžiaga, kuri buvo pristatyta visuomenei. Šiam projektui įgyvendinti taip pat buvo priimtos Teisminės mediacijos taisyklės²⁸. Taigi, pradinis Bandomojo teisminės mediacijos projekto tikslas buvo sukurti teisminės mediacijos civilinėse bylose sistemą ir išbandyti jos taikymą Vilniaus miesto 2-

²⁵ First European Conference of Judges „Early Settlement of Disputes and the Role of Judges“, Strasbourg: *Conf/Juges(2003) Proceedings*, 2004-03-15, p. 55.

²⁶ DE PALO, G., ir TREVOR, M. B. Slovenia's Mediation Infrastructure, Detailed. *Alternatives to the High Cost of Litigation*, Volume 30, Issue 1, Version of Record online: 11 Jan 2012.

²⁷ Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13P-348 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto“.

²⁸ Teisminės mediacijos taisyklės. *Teisės aktų registras*, 2014-10-06, Nr. 13707.

ajame apylinkės teisme. 2007 m. sausio 26 d. nutarimu „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“²⁹ Teisėjų taryba išplėtė šio projekto taikymą, numatydama teisminės mediacijos taikymą Lietuvos apeliaciniame teisme, Vilniaus miesto 3-iajame apylinkės teisme bei Kaišiadorių rajono apylinkės teisme, taip pat nustatydama, kad jis gali būti taikomas ir kituose teismuose, pasirengusiuose taikyti teisminę mediaciją. 2011 m. sausio 28 d. Teisėjų taryba pritarė, kad mediacija būtų taikoma visuose Lietuvos Respublikos teismuose, siekiant suteikti galimybę taikyti mediaciją neatsižvelgiant į regioną³⁰.

Analizuojant teisminės mediacijos taikymą Lietuvoje, svarbu ne tik aptarti su tuo susijusio teisinio reguliavimo raidą, bet taip pat ir atkreipti dėmesį į teisminės mediacijos taikymo rezultatus. Teisės autoriai, aiškindami tokius rezultatus, juos skiria į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginius siedami su statistiniais duomenimis, o netiesioginius rezultatus – su teisminės mediacijos projekto vykdymo nulemtais teismų veiklos, visuomenės pokyčiais. Vertinant statistinius duomenis, gautus iš Nacionalinės teismų administracijos, nustatyta, kad nuo 2005 m. gegužės iki 2009 m. gruodžio projekto vykdymo metu tik 6 (šešios) bylos buvo perduotos teisminei mediacijai, iš kurių tik vienoje buvo realiai sudaryta taikos sutartis³¹. Remiantis pateiktais duomenimis, darytina išvada, kad teisminės mediacijos projektas Lietuvoje buvo vykdomas labai vangiai, o rezultatų rinkimas nebuvo nuoseklus, jie nebuvo susisteminti ir tinkamai bei išsamiai pateikiami visuomenei. Dėl šių priežasčių būtina ieškoti teigiamų projekto aspektų netiesioginiuose teisminės mediacijos įgyvendinimo rezultatuose.

Būtent netiesioginiai Bandomojo teisminės mediacijos projekto rezultatai yra vertinami optimistiškiau. Teigiama, kad teisėjai įgavo sutaikymo įgūdžių, teorinių žinių ir padėjo efektyviau vykdyti taikinimo procedūras; apčiuopiamai daugėjo taikos sutarčių, sudaromų taikant teisminį sutaikymą, skaičius; didėjo bylininkų noras ginčus spręsti taikiai; gausėjo visuomenės žinių apie mediaciją, sutaikymą, didėjo pasitenkinimas teismų veikla ir pasitikėjimas jais³².

Nepaisant aukščiau aptartų teisminės mediacijos projekto teigiamų rezultatų, svarbu pažymėti, kad teisminė mediacija vis dar nėra labai plačiai naudojamas teisinis institutas ne tik dėl visuomenės nežinojimo, jos tinkamo neinformavimo, bet ir dėl pačių teisininkų, advokatų žinioje esančios informacijos trūkumo apie teisminės mediacijos procesą. Pasak L.

²⁹ Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 13P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“.

³⁰ KAMINSKIENĖ, N., *et al. Mediacija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2013. p. 248.

³¹ KAMINSKIENĖ, N. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis? Vilnius: *Socialinis darbas*, 2010, Nr. 9(1), p. 57.

³² *Ibid*, p. 59-60.

Riskin „Profesionalai yra linkę daryti tai, ką jie žino, kaip tai padaryti, ir jie, mano, kad tai, ką jie daro, yra jų klientų naudai“³³. Remiantis aktualiausiomis žiniomis, Vilniaus miesto apylinkės teismo pirmininkė L. Braždienė 2016 m. gruodžio 12 d. nurodė, kad minėtame teisme trūksta teisėjų ir teismo posėdžių sekretorių. Teisme buvo atlikta apklausa, kurios metu buvo aiškinamasi, dėl ko darbuotojai nusprendžia išeiti iš darbo teisme. Du trečdaliai apklaustųjų atsakė, kad jų netenkina darbo krūvis ir darbo užmokestis³⁴. Taigi akivaizdu, kad sutaikymo institutas nėra plačiai taikomas, kadangi teisėjai vis dar skundžiasi per dideliu darbo krūviu, kas galimai suponuoja pagrįsta išvada, jog dėl informacijos trūkumo apie teisminės mediacijos procesą, ši nėra plačiai naudojama, ko pasekoje, darbo krūvis teismuose nėra mažinamas.

Iš tiesų, išanalizavus Teisminės mediacijos taisykles ir jų pagrindus Lietuvoje sukurtą Bandomąjį teisminės mediacijos projektą akivaizdu, kad teisminės mediacijos Lietuvos modelis ir Kanados Kvebeko provincijoje bei Liublianos apygardos teisme taikomi teisminės mediacijos modeliai turi nemažai panašumų: teisminė mediacija taikoma laisva šalių valia, teisminę mediaciją atlieka teismo paskirtas teismo mediatorius, įrašytas į teismo mediatorių sąrašą, analogiškai reglamentuojama privačių vienos ginčo šalių bei mediatoriaus susitikimų galimybė, dalyvaujantys teisminėje mediacijoje asmenys, konfidencialumo principas ir kiti aspektai³⁵.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Bandomasis teisminės mediacijos projekto metu išryškėjo teismų sistemos taikinimo srityje problemos, tačiau šis projektas buvo vystomas ir toliau, todėl pamažu šios problemos teismuose buvo šalinamos, teisėjai įgavo sutaikinimo įgūdžių, kas būtent lėmė ir didėjantį skaičių bylų, kurios buvo išsprendžiamos taikos sutartimi.

Akivaizdu, kad į teisinę sistemą įvedus naują institutą, iškyla nemažai jo suderinamumo tiek su Europos Sąjungos, tiek ir su tuo metu galiojančiais nacionalinės teisės, teisės aktais, problemų. Tam, kad tokių neatitikimų būtų kuo mažiau, jau Bandomojo teisminės mediacijos projekto vykdymo metu, 2008 m. sausio 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė pateikė Lietuvos Respublikos Seimui Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektą³⁶, siūlantį daugelį probleminių mediacijos procedūros taikymo Lietuvoje klausimų

³³ RISKIN, L. L. Mediation and lawyers. *Ohio State Law Journal*. 1982, 43, p. 42.

³⁴ *Vilniaus miesto apylinkės teisme trūksta teisėjų* [interaktyvus]. Lietuvos žinios, Vilnius [žiūrėta 2016 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Gimtas-is-krastas/vilniaus-miesto-apylinkes-teisme-truktsta-teiseju/234637>.

³⁵ KAMINSKIENĖ, N. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis? Vilnius: *Socialinis darbas*, 2010, Nr. 9(1) p. 57.

³⁶ Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas. 2008-01-11, Reg Nr. XP-2809.

spręsti įstatymų lygmeniu. Taigi, pagal pateiktas pastabas patobulinus įstatymo projekto nuostatas ir pakeitus pavadinimą, 2008 m. liepos 15 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, įsigaliojęs 2008 m. liepos 31 d.³⁷. Tai buvo pirmasis ir tikriausiai pagrindinis įstatyminis reglamentavimas Lietuvoje, padėjęs pagrindą vienai efektyviausių alternatyvaus ginčų sprendimo procedūrų pasaulyje, t. y. teisminei mediacijai, jos vystymui ir taikymui Lietuvoje.

Minėtas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas nustato pagrindines civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo sąlygas ir jo taikymo teises pasekmes. Pažymėtina, kad įstatymas netaikomas bylą nagrinėjančio teisėjo vykdomam taikinimui teismo proceso metu, kadangi tai jau nustatyta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse³⁸, o tiksliau procedūra turi būti vykdoma pagal CPK 231 str. Nagrinėjamame įstatyme, be kita ko, įtvirtintos pagrindinės sąvokos (jame Civilinių ginčų taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) – civilinių ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli civilinių ginčų taikinimo tarpininkai (mediatoriai) padeda civilinio ginčo šalims taikiai spręsti ginčą), principai, reglamentuota mediacijos procedūra, klausimai dėl ieškinio senaties, taikos sutarties bei kiti svarbūs, su teismine mediacija susiję, aspektai. Paminėtina ir tai, kad pradinėje įstatymo redakcijoje buvo nustatytas taikinamojo tarpininkavimo reglamentavimas tik nacionaliniu mastu, tačiau, įgyvendinant teisminės mediacijos plėtrą, taip pat perkeltant 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų, 2011 m. gegužės 24 d. įstatymas buvo pakeistas, išplečiant jo taikymo sritį ne tik nacionaliniams teismams, bet ir tarptautiniams civiliniams ginčams.

Svarbu pažymėti, kad iš karto po įstatymo pakeitimo, taip pat buvo pakeistas ir CPK 231 str. 1 d., kuri papildyta tokiais sakiniais: „Šalių prašymu arba sutikimu, laikantis Teisėjų tarybos nustatytos tvarkos, gali būti vykdomas teisminis taikinamasis tarpininkavimas. Taikinimo tarpininkas negali dalyvauti nagrinėjant bylą iš esmės“. Kartu CPK buvo papildytas nuostatomis, garantuojančiomis mediatorių imunitetą nuo apklausos civiliniame procese (189 str. 2 d. 5 p.), taip pat draudimu naudoti duomenis, paaiškėjusius teisminės mediacijos metu, kaip įrodymus civiliniame procese (177 str. 5 d.)³⁹.

Be šių svarbių teisminę mediaciją Lietuvoje įtvirtinančių įstatymų, įstatymų pakeitimų

³⁷ Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios* Nr. 65, 2008, Nr. 87-3462.

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36–1340.

³⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-1480. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4126.

priėmimo, galima paminėti ir kitus, ne ką mažiau svarbius teisės aktus, kurie įnešė aiškumo į mediacijos teisme procesą: Teisminės mediacijos taisyklių pakeitimai, patvirtintas Teismo mediatoriaus statuso suteikimo ir jo panaikinimo asmenims tvarkos aprašas, Teisminės mediacijos komisijos nuostatai ir kiti Lietuvos mastu priimti aktai⁴⁰.

Gana neseniai, t. y. 2015 m. sausio 14 d., Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija parengė Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtos koncepcijos projektą, kuriuo stengiamasi dar labiau vystyti mediacijos taikymą Lietuvoje. Projekto 7 ir 8 punktuose nustatyti pagrindiniai bendrieji tikslai, kurių bus siekiama: „7. Numatomais teisinio reguliavimo pakeitimais siekiama detaliau reglamentuoti taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) civiliniuose ginčiuose, taip pat nustatyti aiškius teisinius pagrindus ir sąlygas taikinamajam tarpininkavimui (mediacijai) baudžiamajame ir administraciniame procesuose. Atsižvelgiant į užsienio valstybių patirtį ir tarptautines rekomendacijas, numatoma reglamentuoti taikinimo tarpininkų (mediatorių) sąrašo sudarymą, kvalifikacinius reikalavimus asmenims, siekiantiems būti taikinimo tarpininkais (mediatoriais), procesines taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) skatinimo priemones. 8. Numatomi teisinio reguliavimo tikslai – nustatyti detalų ir aiškų taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) reglamentavimą, sudaryti teises prielaidas taikinamajam tarpininkavimui (mediacijai) ir skatinti jo plėtrą civiliniame, baudžiamajame ir administraciniame procesuose, sudaryti sąlygas paprasčiau ir efektyviau spręsti ginčus, mažinti teismų darbo krūvį“⁴¹.

Pagrindinė idėja yra koncepcijos projektu įtvirtinti privalomąją mediaciją, pradžioje šeimos bylose, o vėliau, atsižvelgiant į šio etapo rezultatus, ir kitose civilinėse bylose. Taip pat siūloma taikyti teisminę mediaciją tiek baudžiamosiose, tiek administracinėse bylose.

Atkreipiamas dėmesys, kad Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtos koncepcijos projektą šiai dienai yra siekiama įgyvendinti. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija 2016 m. gegužės 26 d. parengė Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektus, kuriais buvo siūloma nustatyti, kad Mediacijos įstatymo projektu siūlomi Įstatymo pakeitimai įsigaliotų 2017 m. sausio 1 d., o nuostatos dėl privalomosios mediacijos įsigaliotų 2017 m. liepos 1 d. Pažymėtina, kad kol kas pakeitimai nėra priimti, jie net nepradėti svarstyti Lietuvos Respublikos Seime. Tikėtina, kad tokia

⁴⁰ Teisės aktai, reglamentuojantys teisminę mediaciją. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/teismine-mediacija/teises-aktai-reglamentuojantys-teismine-mediacija/1677>.

⁴¹ Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtos koncepcijos projektas 2015-09-17 d. patvirtintas Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-268.

situacija susidarė dėl to, kad, visų pirma, praeitais metais Seimas turėjo rūpintis dideliu kiekiu pateiktų projektų, siekiant pakeisti darbo teisės reglamentavimą Lietuvoje, antra, tik 2016 m. spalio mėn. buvo išrinktas naujas Seimas, todėl per tokį trumpą laikotarpį nebuvo laiko susipažinti su visais anksčiau pateiktais įstatymų projektais. Nepaisant, kad Lietuvos Respublikos Seime yra prasidėjusi II (pavasario) sesija, tačiau išanalizavus Seimo darbotvarkę, į ją kol kas nėra įrašytas aukščiau nurodyto klausimo svarstymas. Kaip nurodo advokato padėjėjas Tadas Varapnickas viename iš savo darbų, „Jeigu Seimas toliau atidėjinės naujų teisės normų priėmimą ir teisinis reguliavimas nebus priimtas 2017 m., reforma, prie kurios Teisingumo ministerijos darbo grupė dirba ilgai ir sunkiai, gali žlugti⁴²“. Tikimasi, kad nurodyti projektai greitu metu bus apsvarstyti, patvirtinti ir įgyvendinti.

Nurodytais projektais iš esmės yra keičiamas ir pildomas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) įstatymas. Siekiant aiškaus sąvokų vartojimo, taip pat atsižvelgiant į Direktyvoje, kurią įgyvendina Įstatymas, vartojamas sąvokas, Įstatymo pavadinime ir visame Įstatyme vietoj taikinamojo tarpininkavimo, taikinimo tarpininko sąvokų siūloma vartoti mediacijos, mediatoriaus sąvokas. Projektu siekiama išsamiau reglamentuoti mediacijos paslaugų teikimo sąlygas, jų kokybę, mediatorių veiklą, mediacijos institucinę sistemą, mediatorių drausminę atsakomybę ir kitus aspektus, kurie šiai dienai nebuvo reglamentuoti, taip pat numatyta, kad mediacija, išskyrus teisėjų vykdomą teisminę mediaciją, yra profesinė veikla. Be kita ko, siūloma nustatyti, kad teismo mediatoriaus statusas būtų suteikiamas tik teisėjams ir teismo mediatorių – teisėjų sąrašą Teisėjų tarybos nustatyta tvarka administruotų Nacionalinė teismų administracija. Vienas pagrindinių siūlomų pakeitimų - siekiant skatinti neteisminę civilinių ginčų mediaciją ir tuo pačiu mažinti teismų darbo krūvį, prieš kreipiantis į teismą su ieškiniu, Mediacijos įstatymo projektu siūloma nustatyti privalomąją tam tikrų kategorijų civilinių ginčų mediaciją ir Įstatyme įtvirtinti privalomosios mediacijos ypatumus.

Kitu, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 2311 ir 2312 straipsniais įstatymo projektu, siekiant skatinti civilinių ginčų mediaciją, siūloma numatyti procesines skatinimo priemones asmenims, kurie renkasi tokį ginčų sprendimo būdą, pavyzdžiui, žyminio mokesčio lengvatas. CPK projektu taip pat siūloma reglamentuoti ginčo perdavimo teisminei mediacijai tvarką, o, siekiant skatinti teisminę mediaciją bei informacijos apie mediaciją sklaidą, CPK

⁴² VARAPNICKAS, T. *Mediation reform in Lithuania: Has it failed?*. [interaktyvus] 2017 m. sausio 23 d. [žiūrėta 2017 m. vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <http://kluwermediationblog.com/2017/01/23/mediation-reform-in-lithuania-has-it-failed/>.

projektu siūloma įtvirtinti papildomus reikalavimus, susijusius su teismine mediacija, tiek teisėjams, tiek ir ginčo šalims.

Nors mediacijos procedūra civiliniuose ginčiuose įteisinta nuo 2008 m., ji palaiptai buvo tobulinama, tačiau iš tiesų taikinamasis tarpininkavimas šiuo metu yra naudojamas retai, teisėjų siūlymų bylos dalyviams pasinaudoti teismine mediacija praktikoje taip pat retai pasitaiko, nors, remiantis asmenine teisine - praktine patirtimi, teismai pradeda intensyviau skatinti teisminės mediacijos panaudojimą išspręsti ginčams. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismas, siųsdamas procesinius dokumentus šalims, kartais prideda ir informacinį pranešimą, kuriame paaiškinta, kas yra teisminė mediacija ir kokia jos reali nauda šalims, taip pat prašo išsakyti nuomonę jau ne tik dėl galimybės sudaryti taikos sutartį bendrąja prasme, bet ir galimybės pereiti šalims prie ginčo nagrinėjimo pasitelkiant teisminę mediaciją.

Nepaisant to, dažniausiai visuomenė nieko nėra girdėjusi apie tokį ginčų sprendimo būdą, kuris ne tik leidžia sutaupyti bylinėjimosi išlaidas, bet ir atkurti socialinę taiką tarp šalių. Būtent dėl šių priežasčių buvo nuspręsta imtis ryžtingų sprendimų, kurie galimai padės vakaruose populiariam mediacijos institutui įsitvirtinti Lietuvoje.

1.4. Teisminė mediacija užsienyje: Vokietija

Kaip jau buvo minėta aukščiau, mediacija atsirado pačiose seniausiose civilizacijose ir egzistavo realiai visose pasaulio kultūrose. Tuo metu tai buvo pagrindinis, ne alternatyvus, ginčo sprendimo būdas, kuriuo žmonės norėdavo spręsti ir spręsdavo kilusius ginčus taikiai. Šiuolaikinė teisminė mediacija atsirado tik praėjusį dešimtmetį (pradininkai: JAV ir Kanada), buvo tobulinama, plečiama į kitas valstybes, kultūras ir tokiu būdu šiai dienai praktiškai visos pasaulio valstybės, vienos plačiau, kitos siauriau, naudoja šį ginčo sprendimo būdą. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje teisminė mediacija pradėta diegti visai neseniai, nėra plačiai taikoma, todėl būtų naudinga ir aktualu trumpai aptarti teisminės mediacijos tendencijas tokioje sėkmingoje užsienio valstybėje kaip Vokietija.

Teisminė mediacija, praktikuojama Vokietijos teismuose nuo 2002 m., sulaukė labai didelės sėkmės. Asmenys, kurie atvyksta į teismą - šalys, advokatai, teisėjai - žino, kad teisminė mediacija sudaro platesnes galimybes negu įprastinė tvarka galėtų pasiūlyti. Vokietijoje egzistuoja 3 skirtingi teisminės mediacijos modeliai⁴³:

1. Eilinis, bet labiausiai paplitęs, modelis yra integracijos modelis. Šioje sistemoje mediatorius yra teisėjas teisme, kuriame yra iškelta byla.

⁴³ ERVO, L ir NYLUND, A. *The Future of Civil Litigation*, Springer International Publishing, 2014, p. 77-95.

2. Išplėtimo modelis. Pagal šį modelį, du ar daugiau teismų bendradarbiauja taikant mediaciją. Priešingai nei integracijos modelyje, teisėjas, kuris veikia kaip mediatorius, nedirba teisme, kuriame byla yra iškelta. Byla yra tiesiog persiunčiama bendradarbiaujančiam teismui, kuriame vienas iš teisėjų įsipareigoja atlikti mediacijos procedūrą. Šis modelis yra būtinas mažiems teismams, kuriuose yra tik keli teisėjai, bei juose nėra galimybės garantuoti, kad mediatorius neturės jurisdikcijos, kaip teisėjas. Modelis buvo naudojamas trijuose mažuose teismuose Braunšveige (vok. *Braunschweig*) nuo 2006 m. pabaigos, ir atrodo, kad šis modelis veikia pakankamai gerai.
3. Užsakomųjų paslaugų/rangos (angl. *Outsourcing*) metodas. Pirmose dviejose sistemose tik teisėjai veikia kaip mediatoriai, tuo tarpu trečiasis modelis naudoja užsakomąsias paslaugas, įtraukdami teisininkus, kaip mediatorius. Šis modelis buvo pateiktas, kaip bandomasis projektas, viename iš teismų, esančių Braunšveige. Jis veikia taip: Po ieškinio pateikimo teismui, šalims yra pasiūloma pasirinkti tarp teisėjo ir teisininko mediacijos procedūrai atlikti. Jei šalys nusprendžia pasirinkti teisininką, jam leidžiama naudotis teismo patalpomis. Bandomojo projekto metu šalims nereikia sumokėti teisininkams, nes oficialios teisininkų organizacija rajone ("*Rechtsanwaltskammer*") suteikia tam tikrą finansavimą. Ši koncepcija yra gana nauja, ji buvo pateikta tik kaip bandomasis projektas nuo 2007 m. vasario mėnesio. Modelis gali padidinti šio ginčų sprendimo būdo, kuris turi daug pranašumų, prieinamumą.

Braunšveigo mieste, Vokietijoje, vienas iš teisėjų savo paskaitoje apie teisminę mediaciją Vokietijoje yra nurodęs, kad „Aš esu atlikęs daugiau nei 400 mediacijos inscenizacijų ir noriu pasakyti, kad nėra tokio atvejo, kuris nebūtų tinkamas mediacijai. Daugiau nei 90 % mediacijos atvejų tarp šalių buvo pasiektas susitarimas. Šiais metais mano sėkmingų procesų norma yra 99 %. Kiti mediatoriai Braunšveige pasiekė 98 proc.“⁴⁴.

Nepaisant akivaizdžios sėkmės, reikia pripažinti, kad teisminė mediacija dar nėra aiškiai reguliuojama pagal Vokietijos civilinio proceso teisės aktus. Vis dėlto tai yra pateisinama ir leidžiama, nes ji atitinka teisės aktų siekį taikiai išspręsti bylą. Vokietijos civilinio proceso kodeksas (§ 278 ZPO)⁴⁵ reikalauja, kad teisėjas išspręstų bylą bet kuriame etape. Jis taip pat

⁴⁴ Vortrag für (Lecture) *In-court Mediation in Germany* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.oberlandesgericht-braunschweig.niedersachsen.de/wir_ueber_uns/mediation/mediation-am-oberlandesgericht-braunschweig-65503.html.

⁴⁵ Vokietijos civilinio proceso kodeksas (Zivilprozessordnung, ZPO) [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.] Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.

apima galimybę prašyti kito teisėjo, kuris neturi jurisdikcijos, tai padaryti. Teisėjas taip pat gali pasiūlyti perduoti bylą kitam asmeniui, nesusijusiam su teismu, siekiant pasiekti susitarimą. Be kita ko, Vokietijos civilinio proceso kodekse jau atsirado naujas 278^a straipsnis, kuris reglamentuoja ir išskiria konkrečiai mediaciją, kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, darytina išvada, kad teisminė mediacija Vokietijoje yra sėkmingas ir gana plačiai naudojamas institutas ginčams tarp šalių spręsti. Remiantis surinkta statistika, bylos šalys gana dažnai kreipiasi dėl galimybės spręsti ginčą taikiai būdu, pasitelkiant teisminę mediaciją, kadangi žmonės yra tinkamai ir išsamiai informuojami apie tokią galimybę, jos plusus ir suteikiamas galimybes. Nepaisant to, šalys visgi renkasi teisminę mediaciją būtent dėl to, kad atliktų mediacijos procedūrų rodiklis yra teigiamas ir šalims pasiseka surasti jas tenkinantį sprendimą nesiveliat į ilgą ir brangų bylinėjimąsi teismuose. Pažymėtina, kad teisminė mediacija Vokietijoje yra taikoma ir propaguojama net ir nesant konkretaus įstatyminio reguliavimo šiuo klausimu, atsižvelgiant į jos suteikiamą naudą tiek teismams, tiek ir pačioms ginčo šalims. Taigi, darytina išvada, kad teisminė mediacija Vokietijoje yra gerokai labiau pažengusi negu Lietuvoje, ką lėmė būtent tinkama ir pakankama informacijos apie teisminę mediaciją sklaida, visuomenės pasitikėjimas teismų sistema ir jų siūlomais ginčo sprendimo variantais bei daug kitų svarbių aspektų.

2. Teisminis sutaikymas

2.1. Teisminio sutaikymo samprata ir formos

XX a. pabaigoje - XXI a. pradžioje didėjant teismams tenkančių bylų krūviui, vis dažniau pasaulyje, o tuo pačiu ir Lietuvoje, buvo užsimenama apie teismų sistemos krizę, ko pasekoje, valstybės turėjo imtis tam tikrų veiksmų siekiant ne tik atstatyti teisinę pusiausvyrą tarp šalių, bet ir atkurti socialinę taiką. Remiantis šiomis idėjomis, užsienio valstybėse prasidėjo reformos, kuriomis siekta pakeisti jose galiojančias civilinio proceso normas taip, kad jos padėtų tinkamai ir sparčiai įgyvendintų socialinės taikos idėją.

Atkreipiamas dėmesys į tai, kad socialiojo civilinio proceso teorijos kūrėjas yra vienas iš pagrindinių 1895 m. priimto Austrijos civilinio proceso kodekso ideologų Francas Kleinas, kurio pagrindinė idėja buvo kuo greičiau, paprasčiau ir pigiau išspręsti ginčą⁴⁶. Proceso koncentruotumą jis tiesiogiai siejo su socialine proceso funkcija, su būtinumu kuo greičiau atkurti konflikto pažeistus normalius visuomeninius ir ekonominius santykius (teisinės taikos tarp šalių atkūrimu)⁴⁷. Proceso koncentruotumo idėją labai vaizdžiai pagrindžia klasikine ir vadovėline tapusi Kleino mintis: “Teismo procese su laiku turi būti elgiamasi labai protingai. Kiekvienas teisinis konfliktas – tai rimtas asmenų santykių ir civilinės apyvartos pažeidimas. Kadangi visuomeninių santykių audeklą sudaro žmonės ir daiktai, kiekvienas toks pažeidimas yra susijęs su abiem šio audeklo elementais. Vietoj normalios ir darnios santykių, kurie padėtų visuomenės labui, plėtotės, teisinis konfliktas pasėja susierzinimą, priešišumą ir pyktį. Kiekviena tokio konflikto diena didina šį antagonizmą, kuris plečiasi ir kitų asmenų atžvilgiu. Visiškai aišku, kad šio reiškimo negalima absoliučiai išvengti, kadangi konflikto priežasčių yra daug, tačiau protinga visuomenė turėtų siekti kuo greičiau šiuos konfliktus panaikinti. Kiekvienas ginčas daro neįkainojamai didelę neigiamą įtaką visuomenės dvasiai, jeigu jis kaip galima greičiau nėra pašalinamas”⁴⁸. Ši Franco Kleino citata vaizdžiai apibūdina būtinybę įtvirtinti civilinio proceso koncentruotumo principą kiekvienos valstybės civiliniame procese, siekį rasti kitų būdų, kurie suteiktų šalims galimybę pagreitinti procesą, o taip pat ir atkurti socialinę taiką tarp šalių ne teismo galutiniu sprendimu, o sudarant taikos sutartį, t. y. sutaikant ginčo šalis. Šiuo atveju teisinių konfliktų sprendimas reiškia ne tiek siekį priimti valdingą

⁴⁶ NEKROŠIUS, V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. Vilnius: *Teisė*, 1999, Nr. 33(1), p. 43.

⁴⁷ VALANČIUS, V. Kai kurie naujojo civilinio proceso kodekso bruožai. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20); p. 198.

⁴⁸ NEKROŠIUS, V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: *Justitia*, 2002, Vilnius, p. 25-26.

teismo sprendimą dėl šalių teisių bei pareigų, bet prioritetą, teikiamą galimybei sutaukyti šalis, šioms sudarant taikos sutartį. Šis tikslas sutaukyti šalis dominuoja ir yra prioritetas civiliniame procese⁴⁹.

Vienas pirmųjų aptarimų, kuriame didelis dėmesys buvo nukreiptas būtent į ankstyvų ginčų išsprendimą ir teisėjų vaidmenį, įvyko 2003 m. lapkričio mėnesį. Tai buvo pirmoji tokio pobūdžio masinė Europos teisėjų konferencija. Konferencijos išvadose nurodyta, kad būtina plėtoti ir skatinti alternatyvias ginčų sprendimo procedūras ir teisėjai turėtų prisidėti sprendžiant ginčus alternatyviais būdais, juos išmanyti, keistis žiniomis⁵⁰.

Pažymėtina, kad iki naujojo Civilinio proceso kodekso priėmimo galiojo dar 1964 m. liepos 7 d. priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Civilinio proceso kodeksas, kuriame teismas neturėjo konkrečios ir aiškios pareigos pasiūlyti ginčo šalims susitarti taikiai. Pagal minėto įstatymo 164 straipsnio 2 punktą teisėjui buvo suteikiama tik abstrakti teisė sutaukyti šalis: „Teisėjas atlieka vienasmeniškai šiuos veiksmus: reikiama atvejais šaukia atsakovą, apklausia jį apie bylos aplinkybes, išsiaiškina, kokius jis turi atsikirtimus ieškiniui ir kokiais įrodymais tie atsikirtimai gali būti patvirtinti, o itin sudėtingose bylose pasiūlo atsakovui pateikti dėl bylos paaiškinimus raštu, išaiškina atsakovui procesines jo teises ir pareigas, išaiškina šalių susitaikymo galimumus“⁵¹. Taigi, akivaizdu, kad teismo taikinimo procedūros, kaip savarankiško civilinio proceso etapo, „tarybiniam“ civilinio proceso kodekse praktiškai nebuvo, tokia procedūra tebuvo tam tikras formalumas, kurį teisėjas buvo įpareigotas atlikti.

Aukščiau nurodytos socialinės taikos atkūrimo, sutaukymo idėjos buvo panaudotos kuriant naujojo Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso koncepciją ir konkrečias nuostatas⁵². Taigi, naujajame Civilinio proceso kodekse į buvusią teismo taikinimo procedūros formalumo problemą buvo pažvelgta įdėmiau. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 2 straipsnyje įtvirtinti civilinio proceso tikslai, iš kurių vienas yra kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių. Pažvelgus į minėtą straipsnį, aiškiai atsakyti, ar šalių sutaukymas vis dėlto yra civilinio proceso tikslas Lietuvoje ir kiek jis yra svarbus, negalima. Juk tiek ginti asmenų teises ir įstatymų saugomus interesus, tiek atkurti teisinę taiką galima

⁴⁹ BELIŪNIENĖ, L., et al. *Galimybės siaurinti teismo funkcijas administracinių teisės pažeidimų procese*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014, p. 13.

⁵⁰ First European Conference of Judges „Early Settlement of Disputes and the Role of Judges“, Strasbourg: *Conf/Juges(2003) Proceedings*, 2004-03-15, p. 109-111.

⁵¹ Dėl Lietuvos Tarybų socialistinės respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo. Iš *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964-07-07.

⁵² SIMAITIS, R. Teisminis sutaukymas. *Teisė*, 2004, Nr. 52, p. 92-107; *Justitia*, 2004, Nr. 5 (53), p. 93.

dvejopai. Neabejotinai asmens teisės bus ginamos ir teisinė taika atkurta tiek priimant byloje teismo sprendimą, tiek sudarius joje taikos sutartį⁵³.

Kita vertus, Lietuvos Respublikos teismai savo praktikoje vis dėlto pripažįsta, kad „Civilinio proceso tikslai įtvirtinti CPK 2 straipsnyje. Vienas iš jų yra siekis kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių. Šiam tikslui civilinis procesas reglamentuoja taikinimo procedūrą (CPK 231 str.)“⁵⁴. Akivaizdu, kad šiuo atveju, teismų praktikoje Lietuvos Respublikos teismai aiškiai išdėsto savo poziciją ir vienareikšmiškai priskiria teisminių taikinimą prie atskirų civilinio proceso tikslų.

Teisės teoretikai savo moksliniuose darbuose praktiškai nėra išskyrę teismo taikinimo formų, yra tik keletas mokslinių straipsnių, kuriuose yra įvardytos teismo taikinimo formos. Taigi, reikėtų pabrėžti, kad teisės krypties mokslininkai yra išskyrę privalomąjį ir neprivalomąjį teismo taikinimą.

Remiantis Dr. Vigitos Vėbraitės disertacijos medžiaga, privalomasis teisminis sutaukymas pasireiškia tuo, kad civilinio proceso įstatyme yra įtvirtintas privalomas bylos teisme etapas, kurio metu teismas privalo vykdyti šalių sutaukymo procedūrą ir tik nepavykus šalių sutaukyti turi būti dedamos visos pastangos priimti teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą. Taigi teismas yra įpareigotas imtis sutaukymo veiksmų ir tik išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, kai ginčo pobūdis neleidžia sudaryti taikos sutartį, galima tokios procedūros atsisakyti⁵⁵. Tokio pobūdžio nuostatų yra Danijos, Suomijos ir kai kurių kitų šalių civilinio proceso įstatymuose. Pavyzdžiui, Kinijos civilinio proceso kodekso⁵⁶ 1 dalies 8 skyriaus 85 straipsnyje yra nurodyta, kad civilinėse bylose teismas turi atskirti teisinga ir klaidinga remiantis aiškiais faktais ir vykdyti sutaukinimą remiantis šalių savanoriškumu. Jeigu taikinimo procedūra nepavyksta, sprendimas turi būti priimtas nedelsiant.

Panašu, kad privalomojo teismo taikinimo forma pasirinkta ir Lietuvoje, kadangi remiantis civilinio proceso kodekso 231 straipsnio 1 dalimi taikinimo procedūra yra privaloma parengiamojo teismo posėdžio dalis: „Teismas, parengiamojo teismo posėdžio metu nustatęs ginčo esmę, pasiūlo šalims abipusių nuolaidų būdu pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą

⁵³ VĖBRAITĖ, V. Šalių sutaukymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2008, Nr. 69, p. 112.

⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjas. *2014 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje L. J. v. P. J.*, Nr. 2-634/2014.

⁵⁵ VĖBRAITĖ, V. *Šalių sutaukymas civiliniame procese*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.

⁵⁶ Civil Procedure Law of the People's Republic of China (promulgated by Order No. 44 of the President of the People's Republic of China, April 9, 1991, effective April 9, 1991), art. 9, [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.china.org.cn/english/government/207343.htm>.

ir sudaryti taikos sutartį. Teismas imasi priemonių šalims sutaikyti⁵⁷. Tik tuo atveju, kai nepavyksta sudaryti šalių taikos sutarties, teismas, atsižvelgdamas į dalyvaujančių byloje asmenų nuomones ir parengęs bylą nagrinėti teisme, paskiria bylos nagrinėjimo vietą, laiką ir apie tai praneša dalyvaujantiems byloje asmenims. Šios civilinio proceso kodekso išdėstytos normos patvirtina tai, kad Lietuva yra pasirinkusi taikyti būtent privalomojo teismo sutaikymo formą.

Dar viena išskiriama forma yra neprivalomas teisminis taikinimas. Šios formos egzistavimas pasireiškia tuo, jog atitinkamos valstybės teisės aktai numato tik bendro pobūdžio nuostatą, kad turi būti skatinamas taikus susitarimas tarp šalių. Tokiu atveju nėra nustatyta jokių konkrečių taisyklių, kuriame teismo proceso etape teismas turėtų siekti tarp šalių taikaus susitarimo, šalių taikinimas paliekamas išimtinai teisėjo diskrecijai, ko pasekoje, teismas, išanalizavęs bylos medžiagą, pats sprendžia ar verta sutaikyti šalis ir kada teismo sutaikymo procedūrą vykdyti. Taigi, akivaizdu, kad tokia situacija nenumato jokios privalomo pobūdžio taikinimo procedūros. Aptarta situacija šiuo metu egzistuoja, pavyzdžiui, Austrijoje, Italijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Anglijoje, Portugalijoje ar Rusijoje.

Nepaisant to, kad nėra daug valstybių, kurių teisės aktai įtvirtintų privalomąjį šalių sutaikinimo modelį, tačiau net ir šiose valstybėse taikinimo privalomumas yra įtvirtintas tam tikrų bylų kontekste. Dažniausiai civilinio proceso įstatymuose yra nustatytas privalomojo pobūdžio įpareigojimas teismams bandyti sutaikyti šalis būtent šeimos, ypatingai, kai yra sprendžiami nepilnamečių vaikų interesų klausimai, ir darbo bylose, kadangi teigiama, kad būtent šios sritys yra ypač jautrios šalių atžvilgiu ir dažnai tokiose bylose yra naudingiau taikiai susitarti ir pačioms šalims. Pažymima, kad net ir Lietuvoje, kaip buvo nurodyta anksčiau šiame darbe, 2015 m. sausio 14 d. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija parengė Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos projektą, kuriuos siūloma įtvirtinti privalomąją mediaciją pradžioje šeimos bylose, o vėliau, atsižvelgiant į šio etapo rezultatus, ir kitose civilinėse bylose. Taigi, Lietuvoje, nepaisant to, kad teismo sutaikymo forma yra ir taip privaloma, tačiau yra siekiama įtvirtinti tokias teisės normas, kurios suponotų visų įmanomų galimybių sutaikyti šalis panaudojimą teismuose sprendžiant tam tikrų kategorijų bylas.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36–1340.

2.2. Teismo sutaikymo skirtingų instancijų teismuose ir skirtingose teismo proceso stadijose galimybės

2.2.1. Taikinimo procedūra pirmosios instancijos teisme

Civilinio proceso stadijos yra skirtos tam, kad būtų išvengta bylos nagrinėjimo chaotiškumo ir būtų pasiektas nuoseklus, o kartu ir kuo greitesnis civilinio proceso tikslų įgyvendinimas. Kaip jau buvo minėta, vienas iš civilinio proceso tikslų, remiantis CPK 2 straipsniu, yra kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių.

Pirmoji civilinio proceso stadija, kaip taisyklė, yra bylos iškėlimas. Šioje stadijoje teismas sprendžia pateikto ieškinio priėmimo klausimą. Kai teismas nusprendžia, kad pateiktas ieškinys atitinka civilinio proceso kodekse įtvirtintas procesines taisykles, teismas priima ieškinį ir tokiu būdu iškeliamą civilinę bylą, o ieškinys išsiunčiamas kitai šaliai su tikslu, kad ji per tam tikrą teismo nustatytą terminą pateiktų atsiliepimą į ieškinį. Iš esmės ši proceso stadija nėra labai reikšminga, atsižvelgiant į šio magistro darbo tikslus, kadangi teismas neturi jokios galimybės vykdyti teismo taikinimo procedūrą. Tikriausiai svarbiausias dalykas, kuris pasireiškia bylos iškėlimo stadijoje, yra tai, kad teismas iš ieškinio ir atsiliepimo į ieškinį gali susidaryti nuomonę, ar šalys yra suinteresuotos ir mato taikos galimybę atitinkamame ginče, tačiau ir tai įvyksta ne visada, kadangi nurodyti nuomonę dėl taikos sutarties sudarymo galimybių nėra privaloma. CPK 135 straipsnio 1 dalies 7 punkte aiškiai nurodyta, kad „Ieškinyje, be to, nurodoma ieškovo nuomonė dėl taikos sutarties sudarymo galimybių, kai ieškovas pageidauja ją pateikti“⁵⁸. Identiška nuostata įtvirtinta ir atsiliepimui į ieškinį. Taigi, akivaizdu, kad tuo atveju, kai ieškovas ir atsakovas nenurodo savo nuomonės apie taikos susitarimo galimybę, jokios potencialios naudos ši stadija neduoda būtent teismo sutaikymo atveju, nebent iš pačių procesinių dokumentų būtų aišku, kad šalys siekia susitaikyti.

Kita civilinio proceso stadija yra pasirengimas bylos nagrinėjimui. Remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 2 d. konsultacija Nr. A3-81⁵⁹, parengiamojo posėdžio tikslas - imtis priemonių šalims sutaikyti ir geriau bei išsamiau pasirengti bylos nagrinėjimui teisme (CPK 228 straipsnio 1 dalis). Jo metu apklausiant šalis siekiama išsiaiškinti ginčo esmę, suformuluoti šalių reikalavimų ir atsikirtimų į pareikštus reikalavimus turinį bei išsiaiškinti įrodymus, kuriais jos grindžia savo reikalavimus bei

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyrius. 2003 m. balandžio 2 d. konsultacija Nr. A3-81.

atsikirtimus, įtrauktinus dalyvauti byloje asmenis, siūloma šalims abipusių nuolaidų būdu pasiekti priimtina joms susitarimą ir sudaryti taikos sutartį, šalis sutaikyti bei atlikti kitus veiksmus, kurie reikalingi tinkamai išnagrinėti bylą (CPK 230 straipsnio 1 dalis, 231 straipsnio 1 dalis).

Nors CPK 140 straipsnio 3 dalyje yra nurodyta, kad taikos sutartis gali būti sudaroma kiekvienoje proceso stadijoje, tačiau šiuo metu dažniausiai yra laikomasi nuomonės, kad šalių sutaikinimui daugiausia dėmesio turi būti skiriama pasirengimo teisminiam nagrinėjimui etape. Tai galima paaiškinti tuo, kad iš psichologinės pusės taikiai išspręsti susidariusį ginčą yra didesnė galimybė pradžioje nesutarimo, o ne jau nagrinėjant jį iš esmės, kai ginčas yra jau smarkiai paaštrėjęs⁶⁰. Vienareikšmiškai sutinkama su šia pozicija, kadangi tuo atveju, jeigu ginčas nutraukiamas taikos sutartimi dar parengiamojoje ginčo stadijoje, yra taupomos šalių bei teismo lėšos, kadangi dažnai, ypač mažareikšmiuose ginčiuose dėl minimalios skolos arba bendraturčių ginčiuose dėl naudojimosi tvarkos nustatymo, bylinėjimosi išlaidos būna ženkliai didesnės negu pati ginčo suma ar ginčo dalyko svarbumas, taip pat taupomas šalių ir teismo laikas, šalims nereikia vaikščioti į posėdžius, teismas nėra toks apkrautas. Taigi, esant tinkamam pasirengimo teisminiam nagrinėjimui įgyvendinimui, galimas ir toks atvejis, kad teismo bylos nagrinėjimo neprireiks iš viso, nes ginčo šalys, įvertinusios savo pozicijų tvirtumą, galimas išlaidas, laiko sąnaudas ir kitus ypatumus, nuspręš savo ginčą baigti taikos sutarties sudarymu.

Bylos pasirengimas teisminiam nagrinėjimui vysta vienu iš būdų: rašytiniu (paruošiamųjų dokumentų būdas) arba žodiniu (skiriamas parengiamasis teismo posėdis). Nagrinėjamai temai yra ypatingai svarbus žodinis bylos pasirengimo teisminiam nagrinėjimui būdas. Būtent parengiamojo teismo posėdžio metu teismas privalo siekti taikaus susitarimo tarp šalių, tačiau teismas, turėdamas plačius įgaliojimus, net ir po pasirengimo paruošiamųjų dokumentų būdu, šalims susirinkus į teismo posėdį, kuriame byla nagrinėjama iš esmės, turi teisę ir visas galimybes pačioje pradžioje teismo posėdžio skirti laiko siekiant sutaikyti šalis, o tik tuomet, kai to padaryti nepavyksta, pereiti į bylos nagrinėjimą iš esmės. Pažymima, kad taikinimo procedūra yra privaloma kiekvieno parengiamojo teismo posėdžio sudedamoji dalis. Įstatymas įsakmiai nenurodo, kada ir kaip ši procedūra turėtų vykti, tačiau, remiantis CPK komentaro II dalimi, 231 straipsnio 1 dalyje vartojama sąvoka „nustatęs ginčo esmę“ turėtų

⁶⁰ NEKROŠIUS, V. Pasirengimas teisminiam nagrinėjimui civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: *Justitia* 2004/1, p.2.

būti suprantama kaip momentas, kai teismas jau yra susipažinęs su šalių argumentais ir gali joms siūlyti tam tikras susitarimo galimybes⁶¹.

Atsižvelgiant į tai, kad Civilinio proceso kodekse nėra detalios reglamentuota taikinimo procedūra, tai reiškia, kad sudaromos visos galimybės pasireikšti teismo kūrybai, tačiau, akivaizdu, kad įstatymų leidėjas skatina kuo aktyviau taikyti šią procedūrą. Dalies žyminio mokesčio grąžinimas (CPK 87 str.2 d.), teismo teisė paskirti antrą parengiamąjį teismo posėdį (CPK 229 str.) ir pan., pagaliau ir tai, kad nustatytos griežtos taikinimo procedūros, leidžia teismui pakankamai laisvai naudotis įstatymo nuostatomis⁶². Tai suponuoja pagrįstą išvadą, kad teismo siūlymas bylos šalims sudaryti taikos sutartį neturėtų būti tik formalus, atvirksčiai, teismas turėtų būti aktyvus ir siūlyti visas, jo manymu, galimas susitarimo sąlygas, išaiškinti taikos sutarties privalumus ir teismo nagrinėjimo trūkumus, atkreipti dėmesį į šalių santykius, kurie bus sudarius taikos sutartį ir kokie gali išsivystyti realiai bylinėjantis teisme.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į CPK 159 straipsnyje įtvirtintas teismo posėdžio pirmininko ir kitų bylą nagrinėjančių teisėjų pareigas. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teismo posėdžio pirmininkas imasi priemonių šalims sutaukyti, o tai suponuoja, jog ėmimasis priemonių šalims sutaukyti yra sudedamoji teismo posėdžio pirmininko pareigos užtikrinti tinkamą bylos nagrinėjimą dalis.

Pakankamai akivaizdu, kad civilinėje byloje galima paprastai taikiai susitarti tais atvejais, kai bylos šalys yra fiziniai arba juridiniai asmenys, taip pat teisės doktrinoje daug kalbama apie taikos susitarimo galimybes civilinių, administracinių, baudžiamųjų bylų teisenose, tačiau gali kilti klausimas, ar iš tiesų tam tikrais atvejais yra galimybė taikos sutartį sudaryti su valstybine institucija/pareigūnu, kai fizinis asmuo yra padaręs administracinį nusižengimą, t. y. administracinių nusižengimų bylų teisenoje. Taikos sutarties galimybė nėra numatoma įstatyme, todėl, manytina, kad šis klausimas yra diskusinis ir nevienareikšmiškas. Akivaizdu, kad šiuolaikinė teisė formuojama ta linkme, kuomet prioritetas yra būtent socialinė taika. Net ir naujajame administracinių nusižengimų kodekso 1 straipsnyje yra nustatyta, kad kodekso paskirtis yra teisės priemonėmis „skatinti taikų valstybės ir žmogaus, visuomenės narių sugyvenimą“⁶³. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiai dienai Administracinių nusižengimų kodekse nėra nustatyta galimybės administracinių nusižengimų teisenoje tarp valstybės institucijų ir fizinių arba juridinių asmenų sudaryti taikos sutartį, nepaisant to, kad

⁶¹ VALANČIUS, V., NEKROŠIUS, V., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*: II tomas. Vilnius: Justitia, 2005, p.103.

⁶² NEKROŠIUS, V. Pasirengimas teisminei nagrinėjimui civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: *Justitia* 2004/2, p. 7-8.

⁶³ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Teisės aktų registras*, 2015-07-10, Nr. 11216.

tam tikrais atvejis gali susidaryti situacija, kuomet tokia taikos sutartis galėtų būti sudaryta neapkraunant teismo tokių bylų sprendimu. Pavyzdžiui, fizinis asmuo padarė administracinį nusižengimą, nustatytą Administracinių nusižengimų kodekse, tačiau atitinkamas valstybės pareigūnas už tai skyrė maksimalią baudą. Gana dažnas atvejis, kai teismas sumažina ir pakeičia tokios baudos dydį asmeniui prašant. Esant tokiems atvejams, manytina, kad patys valstybės pareigūnai suvokia, jog paskirta bauda yra per griežta ir ją teismas sumažins. Tokiu atveju, atsižvelgiant į Administracinių nusižengimų kodekso paskirtį, būtų racionalu, kad šalis turėtų bent jau galimybę tokį ar panašų ginčą išspręsti taikiu būdu. Kyla klausimas, ar valstybė yra pribrendusi tokiems pokyčiams ir ar apskritai galėtų ir norėtų bent pradėti diskutuoti šia tema, kadangi pareigūnai tikriausiai nebūtų linkę tartis su pažeidėjais, nes kiekvienas toks atvejis, net ir įtvirtinus taikos sutarties galimybę įstatyme, galėtų būti pritemptas prie korupcijos, todėl nuostatos apie taikos sutartį turėtų būti ne bendro pobūdžio, kaip civiliniame procese, o konkrečios ir vienareikšmiškos. Administracinių nusižengimų kodekse galėtų būti įtvirtinta taisyklė, kad derybos dėl taikos sutarties turi vykti teismo akivaizdoje, oficialiai, nes tokiu būdu galėtų būti išvengiama nesuderinamų su teisės normomis veiksmų. Taigi, pažymėtina, kad viena vertus įstatymų leidėjas taikos sutarties galimybę turėtų įtvirtinti įstatyme, kadangi visose kitose teisenose tokia galimybė yra įtvirtinta, tokiu būdu būtų pasiekti Administracinių nusižengimo kodekso ir apskritai modernios teisinės valstybės tikslai, kita vertus, toks reglamentavimas gali neduoti jokios apčiuopiamos naudos, nes valstybės pareigūnai galimai nebūtų linkę tartis su pažeidėjais taikiu būdu ir dėl to taikos sutarties nuostatos kodekse būtų realiai nenaudojamos.

Be to, atkreipiamas dėmesys, kad jau dabar Lietuvos įstatymų leidėjas, suvokęs taikaus susitarimo naudą, naujajame Administracinių nusižengimų kodekse⁶⁴ sudarė galimybę visiems per metus pirmą kartą administracinį nusižengimą padariusiems asmenims susitaikyti su valstybe – sumokėti pusę baudos, kurią tektų mokėti įprasta tvarka (anksčiau buvo nustatytas ribojimas, o būtent kai sankcijoje numatyta ne didesnė kaip aštuonių šimtų šešiasdešimt aštuonių eurų maksimali bauda). Patenkinti arba mažiau nuskriausti lieka abu – valstybė, sutaupanti lėšų ir laiko administracinėms procedūroms, bei nusižengimą padaręs asmuo.

Atkreipiamas dėmesys į tai, kad nors teismas privalo būti aktyvus taikinimo procedūros metu, tačiau jis negali taip laisvai elgtis, kaip, pavyzdžiui, privatus asmuo, kadangi pagrindinė teismo funkcija yra teisingumo vykdymas. Labai dažnai šalis teisme atstovauja įgalioti advokatai, todėl atsakomybę už tinkamą pasirengimą sutaikyti turėtų prisiimti ir advokatai.

⁶⁴ *Ibid.*

Tokiu atveju būtent advokatai yra ta grandis, kuri skiria ginčo šalis, jie yra kaip tarpininkai tarp šalių, todėl, įvertinę savo pozicijų stiprumą bei galimybes susitarti taikiai, turėtų patys inicijuoti derybas, kurių metu galimai bus sudaryta taikos sutartis. Tuo atveju, kai teismas mato, kad posėdžio metu tarp šalių atsirado dialogas, tuomet teismas dažniausiai padaro parengiamojo posėdžio pertrauką, kurios metu teismas dažnai išeina iš posėdžių salės, nėra pildomas teismo posėdžio protokolas ir nėra įrašinėjamas garso įrašas, todėl šalys gali laisvai bendrauti tarpusavyje ir bandyti rasti kompromisą.

Kitas atvejis, ką teismas turi teisę atlikti šalims užmezgus dialogą, tai paskirti kitą parengiamąjį posėdį (CPK 229 straipsnis), todėl šalys pačios savo iniciatyva gali rengti susitikimą joms patogiu laiku ir patogioje vietoje. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjas antrąjį parengiamąjį posėdį Civilinio proceso kodekse realiai įtvirtino kaip išimtį iš bendros taisyklės, todėl teismas turi būti labai atsargus jį skirdamas, kadangi būna atvejų, kai šalys prašo atidėti parengiamąjį posėdį ne tam, kad derėtųsi dėl taikos sutarties sąlygų, o tikslu tiesiog užvilinti procesą, kas reiškia ne ką kitą, o koncentruotumo principo pažeidimą. Be kita ko, būtina šalims išaiškinti, kad taikinimo procedūros užbaigimas nėra galutinis, kadangi šalys, remiantis CPK 140 straipsnio 3 dalimi, bet kurioje proceso stadijoje gali baigti bylą taikos sutartimi.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, darytina išvada, jog, nepaisant to, kad taikos sutartis gali būti sudaroma kiekvienoje proceso stadijoje, tačiau laikomasi nuomonės, kad šalių sutaikinimui daugiausia dėmesio turi būti ir yra skiriama pasirengimo teisminiam nagrinėjimui etape. Šioje civilinio proceso stadijoje šalims pavykus taikiai susitarti yra taupomi teismo ir ginčo šalių laiko ir išlaidų kaštai, o tuo pačiu tarp šalių pasiekiami socialinė taika, kurią pasiekti, išnagrinėjus ginčą iš esmės ir priėmus teismo sprendimą vienos iš šalių naudai, yra gana sunku. Tačiau, pabrėžtina, kad teismas dažnai turi būti aktyvus, siekdamas sutaikyti šalis, išaiškinti taikos sutarties privalumus, kadangi pačios šalys dažnai nėra suinteresuotos taikia bylos baigtimi. Be to, moksliniais tyrimais įrodyta, kad dėmesingas šalių nuomonių išklauskymas, pagarba ir pasitikėjimas jomis, sąlygų sudarymas pačioms šalims imtis veiksmų spręsti konfliktą paprastai sukelia didesnio pasitikėjimo teisingumo vykdymo procesu efektą, formuoja šalių įsivaizdavimą apie teisingą teismo procesą net ir tais atvejais, kai galutinis bylos rezultatas būna nepalankus⁶⁵. Taigi, vienareikšmiškai, taikos sudarymas tarp ginčo šalių parengiamojoje proceso stadijoje yra teigiamas tiek ginčo šalims, tiek ir

⁶⁵ SIMAITIS, R. Teisminis sutaikymas. *Teisė*, 2004, Nr. 52, p. 92-107; *Justitia*, 2004, Nr. 5 (53), p. 100, p. 103.

pačiam teismui, tačiau nereikėtų pamiršti ir to, kad šalys gali baigti bylą taikos sutartimi bet kurioje proceso stadijoje.

2.2.2. Taikinimo procedūra apeliacinės ir kasacinės instancijų teismuose

Kaip jau buvo minėta aukščiau, CPK 159 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teismo posėdžio pirmininkas imasi priemonių šalims sutaukyti. Civilinio proceso kodeksas nenumato, kad teisėjo pareiga inicijuoti šalių sutaukinimo procedūrą apsiriboja tik pirmosios instancijos teismo ribomis, todėl, akivaizdu, kad jokie Lietuvos Respublikos teisės aktai neriboja galimybės šalims sudaryti taikos sutartį bet kurioje teismo proceso stadijoje, o tai reiškia, kad šalių sutaukymo institutas yra galimas, nagrinėjant bylas tiek apeliacinės, tiek ir kasacinės instancijos teismuose.

Tokią išvadą taip pat suponuoja CPK 302 straipsnio nuostata, kad „Apeliaciniam procesui taikomos šio Kodekso bendrosios nuostatos, taip pat pirmosios instancijos teismo procesą reglamentuojančios nuostatos, neprieštaraujančios šiame skyriuje nurodytoms taisyklėms“. Taigi, CPK 319 straipsnyje reglamentuota nuostata, jog pranešėjas arba bylą nagrinėjantis teisėjas atlieka veiksmus, reikalingus pasirengti bylos nagrinėjimui, galima suprasti kaip tai, kad teisėjas, nagrinėjantis bylą apeliacinėje instancijoje, privalo įsitikinti ar nėra galimybių tarp šalių sudaryti taikos sutartį, o teismui nutarus, kad tokia galimybė egzistuoja, inicijuoti žodinį posėdį, kurio metu įvykdyti CPK 159 straipsnyje nustatytą pareigą siekti sutaukyti ginčo šalis, jeigu, žinoma, šalys į teismo paskirtą posėdį atvyksta, kadangi dalyvaujantys byloje asmenys yra kviečiami į teismo posėdį, tačiau jų neatvykimas nekliudo nagrinėti bylą apeliacine tvarka. Tuo tarpu rašytine tvarka bylos apeliacinėje instancijoje visada yra nagrinėjamos šalims nedalyvaujant (CPK 319 straipsnio 3 dalis). Tai yra pirmoji priežastis, kodėl sutaukinimo procedūros taikymas apeliaciniame procese yra ypač specifinis ir ne visada įmanomas, tačiau pažymima, kad teismas turi tam tikrų įgaliojimų, kurie galėtų išspręsti šią šalių sutaukinimo galimybės apeliaciniame procese problemą, pavyzdžiui, teismas, remiantis bendrosiomis CPK nuostatomis, turi teisę tiek šalies prašymu, tiek ir savo iniciatyva pripažinti šalių dalyvavimą būtinu.

Kita priežastis, kuri yra išskiriama teisės doktrinoje, yra tai, kad CPK įtvirtintas ribotos apeliacijos modelis, nustatyti draudimai pareikšti naujus reikalavimus, įrodymus ir argumentus, keisti ar pildyti apeliacinius skundus, draudimas apeliacinės instancijos teismui peržengti apeliacinio skundo ribas, galioja *non reformatio in peius* (lot. draudimas priimti blogesnę apeliantui sprendimą) principas (CPK 312-314 straipsniai, 320, 323 straipsniai), t. y.

priemonės iš esmės teisinei (formaliai) taikai tarp šalių pasiekti⁶⁶. Numatytų bylos nagrinėjimo apeliaciniame procese taisyklių turėtų būti laikomasi, tačiau kyla klausimas, kam teikti prioritetą, kilus konfliktui tarp ribotos apeliacijos modelio ir susitaikymo galimybės. Šiuo atveju sutinkama su nuomone, jog šiuolaikinės visuomenės teisės sistemoje sugretinus socialinės ir teisinės taikos vertybes, socialinės (materialiosios) taikos vertybė nusveria teisinės (formaliosios) taikos vertybę. Todėl taikaus ginčo išsprendimo galimybei susipriešinus su ribotosios apeliacijos draudimais, šių draudimų nereikėtų sureikšminti ir prioritetą derėtų teikti socialinei taikai. Siekdamas taikaus šalių susitarimo, teismas turi vadovautis racionalumo ir protingumo kriterijais, atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes⁶⁷.

Taigi, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, darytina išvada, kad, nepaisant to, jog teismo sutaikinimo procedūros iniciavimą apeliacinėje instancijoje kartais gali varžyti tam tikri veiksniai, tačiau apeliacinės instancijos teismas gali ir turi vadovautis bendrosiomis Civilinio proceso kodekso normomis, kiek tai neprieštaruoja apeliacinio proceso normoms, siekti socialinės taikos tarp šalių, kai teismas mato galimybę tokią pasiekti bei imtis visų įmanomų, tačiau kartu ir racionalių bei protingumo principą atitinkančių, priemonių šalims sutaikyti.

Vertinant galimybes sutaikyti šalis kasacijoje, akivaizdu, kad sutaikymo pareiga šioje instancijoje yra gana problematiška. Pagal Teismų įstatymo⁶⁸ 23 straipsnį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo paskirtis ne tik aiškinant ir taikant teisę vykdyti teisingumą konkrečioje byloje, bet ir užtikrinti vienodą teismų praktiką, teisės aiškinimą ir taikymą visoje šalyje apskritai. Nepaisant to, kad kasaciniame teisme dominuoja teisės aiškinimo vienodinimas, teisės plėtojimo viešojo intereso įgyvendinimas (CPK 346 straipsnis) ir rašytinis procesas (CPK 356 straipsnis)⁶⁹, tačiau net ir kasaciniame teisme, kaip ir apeliacinės instancijos teisme, jeigu kasaciniame procese tam tikrų procesinių veiksmų atlikimas nėra reglamentuojamas, taikomos bendrosios CPK nuostatos, kiek tai neprieštaruoja kasacinio proceso nuostatomis (CPK 340 straipsnio 5 dalis).

Taikos sutarties sudarymo galimybę kasacinėje instancijoje patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, kurioje nurodyta, kad „Teisėjų kolegija konstatuoja, kad šalių procesinė teisė užbaigti bylą taikos sutartimi yra dispozityvumo principo civiliniame procese

⁶⁶ DRIUKAS A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. III t., p. 242.

⁶⁷ SIMAITIS, R. Teismis sutaikymas. *Teisė*, 2004, Nr. 52, p. 92-107; *Justitia*, 2004, Nr. 5 (53), p. 104.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1994-06-17, Nr. 46-851.

⁶⁹ DRIUKAS, A., VALANČIUS, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. III t., p. 242.

išraiška, ji gali būti įgyvendinama bet kurioje civilinio proceso stadijoje (CPK 42 straipsnio 1 dalis, 140 straipsnio 3 dalis) <...>. Patvirtinus šalių sudarytą taikos sutartį, pirmosios instancijos teismo sprendimas ir apeliacinės instancijos teismo nutartis naikintini bei byla nutrauktina (CPK 293 straipsnio 5 punktas, 359 straipsnio 1 dalies 6 punktas)⁷⁰.

Pažymėtina, kad tais atvejais, kai kasacinis teismas taikos sutarties dėl tam tikrų priešasčių patvirtinti negali, teismas sprendime išaiškina, kodėl ir kokiais pagrindais netvirtina šalių prašomos patvirtinti taikos sutarties bei bylą išsprendžia iš esmės. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad net ir tokiu atveju, kasacinės instancijos teismas sprendime nurodo, kad „ši kasacinio teismo nutartis neužkerta kelio šalims sudaryti įstatymo reikalavimus atitinkančią taikos sutartį vykdymo procese (CPK 595 straipsnis)⁷¹.

Taigi, visa tai, kas išdėstyta aukščiau šioje dalyje, suponuoja išvadą, kad taikos sutarties sudarymas yra galimas absoliučiai visose teismo proceso stadijose. Nors bendra taisyklė nustato, kad pirmosios instancijos teismo parengiamasis posėdis yra pagrindinis siekiant sutaikyti ginčo šalis, tačiau tai nereiškia, kad teismas negali imtis veiksmų sutaikyti šalis kitose proceso stadijose. Tiek nagrinėjimo iš esmės metu pirmos instancijos teisme, tiek apeliacinėje instancijoje, tiek ir kasaciniame teisme šalims yra sudaryta galimybė susitarti taikiu būdu. Net ir tuo atveju, kai yra priimtas ir įsiteisėja teismo sprendimas, paskutinėje civilinio proceso stadijoje – vykdymo procese, kurį atlieka antstoliai, šalis vis tiek gali sudaryti taikų susitarimą ir patvirtinti jį teisme. Akivaizdu, kad CPK 140 straipsnio 3 dalyje nustatytos taisyklės, jog bet kurioje proceso stadijoje šalys gali baigti bylą taikos sutartimi, yra tendencingai laikomasi, tačiau tam, kad šalys žinotų visas jų galimybes, kad būtų reali galimybė šalims pasinaudoti taikaus susitarimo institutu, tiek teismas, nagrinėjantis bylą, tiek bylos šalys, tiek ir jų įgalioti atstovai, privalo būti aktyvūs ir siekti ginčą išspręsti taikos sutartimi.

2.3. Teisminis sutaikymas užsienyje: Vokietija, Prancūzija, Japonija

Pažymima, kad dauguma, o galbūt net ir visos pasaulio valstybės prioritetu laiko šalių sutaikinimo procedūrą, o ne ginčo išsprendimą teisme. Tokia pozicija pasaulyje įsivyravusi nuo seniausių laikų, kuomet ginčo šalys kilusius ginčus spręsdavo būtent taikiu būdu, o tik ypač sunkūs atvejai buvo sprendžiami teismuose arba teismams prilygstančiose institucijose. Aptariamoms magistrų darbo temoms kontekste, svarbu aptarti teismo sutaikymo reguliavimą

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje A. M. v. G. R. ir S. A, Nr. e3K-3-500-690/2016.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje *Seišelių Respublikos įmonė „East China Automobile Association Ltd“ v. UAB „ECA Europe“*, Nr. e3K-3-365-969/2016

ne tik Lietuvos Respublikos teisės ribose, bet ir užsienio valstybių, tokių kaip Vokietija ir Prancūzija, teisėje.

Prancūzijos civilinio proceso kodekso 21 straipsnyje nurodyta, kad sutaikyti šalis yra viena iš teisėjo, nagrinėjančio bylą, pareigų. Tokia nuostata, kaip jau buvo minėta anksčiau, yra įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 159 straipsnyje. Be kita ko, Prancūzijos civilinio proceso kodekso 127 straipsnis, kuris numato, kad šalys savo arba teisėjo iniciatyva gali tarpusavyje susitarti viso proceso metu, yra atitinkamo Lietuvos Respublikos CPK 140 straipsniui, kuriame reglamentuojama iš esmės tapati taisyklė.

Prancūzijoje vyrauja du mechanizmai, susiję su šalių sutaikymu teisme:

1. Išankstinis mėginimas sutaikyti pirmosios instancijos teisme ir vietos teisme: pareiškėjas žodžiu arba raštu kreipiasi į teismo kanceliarijos sekretorių. Teismo sekretorius paprastu laišku sukviečia bylos šalis kartu. Jei sutaikinimas yra sėkmingas, pranešimas, kurį pasirašo bylos šalys, teisėjas ir teismo sekretorius, yra teisiškai saistantis. Jei sutaikinimas nepavyksta, byla gali būti nedelsiant nagrinėjama, jei bylos šalys sutinka, arba teismo kanceliarijai gali būti parengiama santrauka ar deklaracija, atsižvelgiant į ieškinio svarbumą ir ginčo pobūdį. Iš tikrųjų sutaikinimo posėdis dalyvaujant teisėjui rengiamas daugumoje pirmosios instancijos teismų.
2. Sutaikinimas, paskirtas pradėjus procesinius veiksmus bylos šalių sutikimu: pirmosios instancijos teismas arba vietos teismas bylos šalių sutikimu gali paskirti sutaikintoją, kad būtų galima siekti taikos. Jis nustato sutaikinimo trukmę, kuri negali būti ilgesnė kaip vienas mėnuo, bet gali būti tik vieną kartą atnaujinama. Sutaikintojas bylos šalis priima visiškai konfidencialiai. Jei parengiamas susitarimo memorandumas, jis turi būti pateiktas teisėjui patvirtinti. Nepavykus šalių sutaikinti, procesiniai veiksmai vėl atnaujinami⁷².

Vadovavimo procesui ir jo planavimo teisinės nuostatos leidžia pirmosios instancijos teismui ir vietos teismui įsakyti bylos šalims susitikti su sutaikintoju, kad šis galėtų jas informuoti apie sutaikinimo proceso tikslus ir tvarką.

Iš esmės labai panaši tvarka yra nustatyta ir Vokietijoje. Vokietijos civilinio proceso kodekso⁷³ 278 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad visais atvejais, teismas turi veikti siekiant sutaikyti šalis dėl jų teisinio ginčo ar atskirų jo dalių. Be kita ko, teismas gali šalis bandyti

⁷² Alternative dispute resolution – France, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2017 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_fra_en.htm.

⁷³ Vokietijos civilinio proceso kodeksas (Zivilprozessordnung, ZPO) [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.] Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.

sutaikyti taikinamajame posėdyje, taip pat imtis tolesnių pastangų išspręsti ginčą, šiam tikslui pasiekti teismas gali perduoti bylą kitam teisėjui, kuris nėra įgaliotas priimti sprendimą (*Güterichter*, taikinimo teisėjas). Taikinimo teisėjas gali panaudoti visus konfliktų sprendimo būdus, įskaitant ir mediaciją. Taikinimo posėdžio metu teisėjas bando nustatyti esminius šalių interesus, pripažinti socialinę ginčo padėtį ir pabrėžti faktinę ir teisinę riziką.

Verta pažymėti, kad Vokietijoje teisminis taikinimas yra labai populiarus ginčo išsprendimo būdas. Tai patvirtina surinkta ir susisteminta statistika, kuri rodo, kad, pavyzdžiui darbo ginčiuose, daugumoje taikinimo posėdžių buvo pasiektas taikus sprendimas. Pavyzdžiui, 2012 m. 59 proc. visų atvejų (maždaug 234,920) buvo išspręsti patvirtinant taikos sutartį tarp ginčo šalių⁷⁴.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad tiek Lietuvos Respublikoje, tiek ir daugumoje užsienio valstybių sutaikinimas teisme yra pripažįstamas kaip susitarimas, kurį bylos šalys, globojamos teisėjo, sudaro siekdamas, jog procesas baigtųsi derybomis pasiektu, o ne teisminės institucijos primestu sprendimu. Tam tikrose užsienio valstybėse teismas taip pat gali bylos šalių sutikimu paskirti sutaikintoją. Pažymėtina, kad šiek tiek kitokia situacija egzistuoja valstybėse, kuriose visuomenė gyvena skirtingoje kultūroje, turi kitokius papročius ir tradicijas. Manytina, kad siekiant praplėsti akiratį yra būtina aptarti, kaip yra reglamentuojamas teisminis sutaikymas tokiose valstybėse, kaip Japonija.

Ginčų sprendimas teismuose vis dar yra neigiamas reiškinys modernioje Japonijoje dėl įvairių priežasčių. Pirma, daugelis japonų vis dar mano, kad asmens pasirodymas teisme yra gėdingas, o taikus susitarimas išlieka pageidaujamu ginčų sprendimu. Iš tiesų, japonų kultūroje pripažįstama, kad asmuo, kuris nesilaiko *girininjo*⁷⁵, bet vietoj to gina savo interesus teismuose, niekina save ir savo šeimą. Antra, socialinis statusas taip pat vaidina svarbų vaidmenį asmeniui renkantis ar pasinaudoti galimybe ginčą išspręsti teisme, t. y. tie asmenys, kuriuos Japonijos visuomenė suvokia kaip žemesnės klasės atstovus, žiūri į tuos, kuriuos visuomenė suvokia kaip aukštesnės klasės asmenis⁷⁶. Atsižvelgiant į tokią susidariusią situaciją Japonijoje, verta paminėti, kad dar 1951 m. buvo priimtas Civilinio taikinimo aktas (angl. *Civil Conciliation Act*)⁷⁷, kuriuo oficialiai taikinimas buvo integruotas į pokario Japonijos civilinį kodeksą. Nurodytas aktas numato mechanizmą sprendžiant visus ginčus

⁷⁴ Federal Labour Court, [interaktyvus]. Erfurt, 2014 [Žiūrėta: 2017-02-11]. Prieiga per internetą: http://www.bundesarbeitsgericht.de/englisch/englische_version.pdf.

⁷⁵ Visuotinai pripažintos elgesio taisyklės.

⁷⁶ BERAT, L. The Role of Conciliation in the Japanese Legal System. *American University International Law Review*, Volume 8, Issue 1, 1992.

⁷⁷ Civil Conciliation Act, Nr. 222, [interaktyvus]. 1951 m. birželio 9 d. [Žiūrėta: 2017 vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail_main?re=&vm=2&id=2732.

civilinėse bylose, išskyrus šeimos ginčus, kuriems yra taikomas atskiras taikinimo įstatymas, bei darbo ginčus. Šiuo atveju teismas dažniausiai veda taikinimo bylas, pasitelkiant *chotei* - taikinimo komitetą, nors teisėjui yra leidžiama vesti tokio pobūdžio bylą ir vienam. Komitetas veda taikinimo bylą neįprastai ilgą laikotarpį, kuris dažnai tęsiasi net keletą mėnesių. Atkreiptinas dėmesys, kad Japonijos civilinio proceso kodekse nėra jokių nuostatų, reglamentuojančių šalių sutaukymą civiliniame procese, todėl darytina išvada, kad, priešingai nei Lietuvos Respublikoje, Japonijoje teismai nėra įpareigoti siekti sutaukyti šalis, vien tik Civilinio taikinimo aktas ir kiti panašūs atskiri teisės aktai reguliuoja taikinimo bylą eigą ir kitus aspektus, tuo tarpu pats šalių susitaikymas, taikinimo procedūros Japonijoje yra gana sėkmingos dėl būtent pačios visuomenės ideologijų, požiūrio ir vertybių.

3. Teismo sutaikinimo ir teisminės mediacijos santykis

Pirmose dvejose rašto darbo dalyse buvo apibrėžti atitinkamai teisminės mediacijos ir teismo sutaikinimo institutai. Bendrąja prasme, remiantis išdėstyta medžiaga, galima vienareikšmiškai teigti, kad nurodyti institutai yra ypač giminingi.

Kai kurie autoriai teigia, kad sutaikinimą reikėtų laikyti „neįpareigojančiu arbitražu“, o mediaciją – tik „derybomis su pagalbininku“. Kiti mano, jog sutaikinimas reiškia trečiosios šalies bandymą suvesti besiginčijančius, kad būtų galima jiems padėti suderinti tarpusavio skirtumus, o mediacija žengia dar toliau, leisdama trečiajai šaliai sudaryti sąlygas, kurių pagrindu ginčas galėtų būti išspręstas. Trečia grupė asmenų mano, kad terminai mediacija ir sutaikinimas gali būti vartojami kaip sinonimai, nepaisant kiekvieno iš šių būdų savitumų⁷⁸. Remiantis tokia nuomonių įvairovė, šio darbo kontekste labai svarbu aptarti tiek teisminės mediacijos ir teismo sutaikinimo institutų panašumus, tiek ir skirtumus, t. y. institutų tarpusavio santykį.

Visų pirma, atkreiptinas dėmesys į tai, kad mediacija ir taikinimas dažnai vartojamas pakaitomis, o jų skirtumai nėra labai aiškūs. Pasak Arran Dowling-Hussey „Prieštaringos sąvokos, kurios yra naudojamos apibrėžti šias dvi atskiras sritis – teisminę mediaciją ir teisminį sutaikinimą – galimai susikuria tam tikrą neaiškumą, ką tiksliai reiškia kiekviena iš sąvokų. Remiantis logika, dėl tokios painiavos, tiek naudotojai yra mažiau linkę naudotis, tiek ir specialistai praktikai nelinkę rekomenduoti to, ką jie ne visiškai supranta“⁷⁹. Pažymėtina, kad šios sąvokos Lietuvoje taip pat yra dažnai painiojamos.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek teisminis sutaikymas, tiek ir teisminė mediacija yra reglamentuojami Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse. CPK 231 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad „Teismas, parengiamojo teismo posėdžio metu nustatęs ginčo esmę, pasiūlo šalims pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį. Teismas imasi priemonių šalims sutaikyti. Šalių prašymu arba sutikimu, laikantis Teisėjų tarybos nustatytos tvarkos, gali būti vykdomas teisminis taikinamasis tarpininkavimas. Taikinimo tarpininkas negali dalyvauti nagrinėjant bylą iš esmės“⁸⁰. Taigi, akivaizdu, kad abu institutai yra reglamentuoti CPK 231 straipsnyje, dėl to kyla klausimas ar institutų reglamentavimas vienoje normoje suponuoja išvadą, jos teisminis sutaikinimas ir teisminė mediacija (teisminis taikinamasis tarpininkavimas) yra identiškos sąvokos, kurios bendrai vadinamos taikinimo

⁷⁸ KAMINSKIENĖ, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011. p. 206.

⁷⁹ DOWLING-HUSSEY, A. Conciliation: Coming out of the shadows? (2009) 16(3) CLP 48.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36–1340.

procedūra? Iš tiesų, manytina, kad jos nėra tapačios, tuo pačiu negalima teigti, kad teisminė mediacija yra universali priemonė pakeičianti teismo vykdomą taikinimo procedūrą. Tai iš esmės tik alternatyvi priemonė, padedanti, pageidaujant ginčo šalims, pasiekti taikų susitarimą byloje, nagrinėjamoje teisme. Teisminės mediacijos pagalba praplečiami taikinimo būdai teisme, siekiant, kad kuo daugiau civilinių bylų būtų užbaigta taikos sutartimi, todėl daroma išvada, kad teisminė mediacija galėtų būti teismo sutaikinimo sudedamoji dalis.

Pabrėžtina, kad mediacijos ir civilinio proceso, kuriuo būtent yra paremtas teisminis sutaikymas, tikslai iš esmės skiriasi. Civilinio proceso, bendrąja prasme, metu svarbiausia yra apginti asmenų, kurių teisės ar teisėti interesai yra pažeisti, interesus, taip atkuriant teisinę taiką tarp proceso šalių. Nepaisant to, galima teigti, kad tiek teismo sutaikymo, tiek ir teisminės mediacijos tikslai – įtikinti ginčo šalis, kad yra būtina abiem bendradarbiaujant ieškoti bendro ir abiem šalims priimtino taikaus susitarimo, kuris sudarytų prielaidas įsivyrauti socialinei taikai tarp šalių. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad iš esmės abiejų institutų esminis tikslas yra siekis atkurti socialinę taiką, todėl vertinant teisminę mediaciją ir teisminį sutaikymą šiuo aspektu, akivaizdu, kad minėti institutai yra labai panašūs.

Nepaisant to, civilinio proceso kodekse yra imperatyviai nustatyta teisėjo pareiga siekti sutaikyti proceso šalis (CPK 159 straipsnis), todėl numačius, kad yra reali galimybė sutaikyti šalis, teismas privalo imtis taikinimo veiksmų. Atsižvelgiant į teismo taikinimo procedūros formalumą ir privalomąjį pobūdį, pažymėtina, kad kuo mažiau čia turi būti teisėjo vertinimų (teisėjas negali reikšti nuomonės apie bylą), kad nebūtų pažeistas nešališkumo principas, taip pat teismo sutaikymo metu teisėjas yra labiau suvaržytas procesinių reikalavimų, teisėjų etikos taisyklių. Pavyzdžiui, teisėjas negali vesti pasitarimų, pokalbių atskirai su šalimis, kai kita šalis nedalyvauja, taip pat procesas turi vykti betarpiškai, t. y. šalys turi matyti, kas vyksta, kai dalyvauja teisėjas. Teismo sutaikymo metu teismas gali tik pasiūlyti ir skirti laiko kreiptis į kitas mediacijos ar sutaikymo paslaugas galinčias pasiūlyti organizacijas arba perduoti bylą nagrinėti teisminės mediacijos būdu, tačiau šie pasiūlymai būtų tik rekomendacinio pobūdžio. Tuo tarpu teisminė mediacija yra vykdoma išimtinai tik tais atvejais, kai pačios šalys prašo arba sutinka dėl ginčo perdavimo į teismo mediatoriaus rankas, kuris taip pat turi teisę sutikti arba nesutikti vesti teisminės mediacijos procesą. Teisminės mediacijos proceso metu nei šalių, nei mediatoriaus nesaisto jokios imperatyvios teisminės mediacijos organizavimo taisyklės, todėl, atsižvelgiant į ginčo šalių norus ir poreikius, teisminė mediacija gali būti vykdoma pasitelkiant bet kokius metodus, kurie galimai gali padėti šalims pasiekti taikų susitarimą nesant nustatytų jokių imperatyvių nuostatų, neleidžiančių teisminės mediacijos metu atlikti kažkokių veiksmų.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad vis dėlto teisminį sutaikinimą vykdančios teisėjas negali būti toks lankstus, kaip kad daugeliu atveju gali būti mediatorius. Bylą nagrinėjantis teisėjas privalo paklusti griežtiems bylos nagrinėjimo teisme principams, proceso taisyklėms, teisėjų etikos normoms. Teisminis sutaikymas yra įspraustas į civilinio proceso rėmus, kadangi vyksta gana griežtai reglamentuota tvarka, visi teismo posėdžiai yra protokoluojami, daromas garso įrašas.

Taigi, panašu, kad lankstesnė teisminės mediacijos procedūra turėtų būti patrauklesnė asmens, todėl logiška, kad tuo pačiu sėkmingesnė sutaikant šalis, tačiau, remiantis surinkta statistika, yra atvirkščiai. Pavyzdžiui, 2015 m. (Teisminės mediacijos komisijos vėlesnė ataskaita dar nėra išleista) 39 iš 95 išnagrinėtų teisminės mediacijos bylų šalims pavyko susitarti ir buvo sudarytos taikos sutartys (tai sudaro 40,5 proc. 2015 m. išnagrinėtų teisminės mediacijos bylų), 56 teisminės mediacijos bylos buvo nutrauktos (tai sudaro 59,5 proc.)⁸¹. Kita vertus, remiantis 2015 m. civilinių bylų nagrinėjimo ataskaitomis⁸², pirmos ir apeliacinės instancijos teismai patvirtino bendrai maždaug 5004 taikos sutarčių, tačiau remiantis 2015 m. gautų civilinių bylų skaičiumi, taikant proporcijos taisyklę, tai sudaro tik apie 2,40 proc. visų 2015 m. nagrinėtų bylų. Nepaisant to, jog bylų, perduotų teisminei mediacijai skaičius yra menkas, tačiau gana didelėje dalyje bylų buvo pasiektas taikus susitarimas, todėl tai tik patvirtina aplinkybę, kad teisminė mediacija būtų labai veiksminga ir naudinga procedūra, jeigu ji būtų plačiai taikoma Lietuvos Respublikoje. Minėta statistika suponuoja pagrįstą išvadą, kad instituto taikymas yra veiksmingesnis tada, kai jam yra nustatytas privalomas ir imperatyvus taikymas, taigi, manytina, kad būtent dėl šios priežasties teismo sutaikymo metu yra sudaroma daugiau taikos sutarčių negu taikant teisminės mediacijos institutą. Tikėtina, kad dėl tos pačios priežasties imtasi svarstymų apie privalomą mediacijos taikymo pobūdį.

Šiame kontekste verta pažymėti, kad yra parengti Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektai⁸³, kuriuose, siekiant skatinti neteisminę civilinių ginčų mediaciją ir tuo pačiu mažinti teismų darbo krūvį, prieš kreipiantis

⁸¹ *Teisminės mediacijos komisijos 2015 m. veiklos ataskaita*. 2016 m. kovo 2 d. Nr. 3R-476.

⁸² 2015 m. civilinių bylų nagrinėjimo ataskaitos. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2017 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>.

⁸³ Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus]. 2016 m. gegužės 26 d. [žiūrėta: 2017-02-25]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/361740?nr=2#>.

į teismą su ieškiniu, bus nustatyta privalomoji tam tikrų kategorijų civilinių ginčų, o būtent šeimos ginčiuose ir ginčiuose dėl nedidelių sumų, mediacija. Be kita ko, bus suteikta teisė teisėjui nukreipti šalis privalomai spręsti ginčą teisminės mediacijos būdu, kai yra didelė taikaus ginčo sprendimo tikimybė. Kyla pagrįstas klausimas ar privalomoji mediacija tikrai bus veiksminga ginčo šalims, ar ji šiuo atveju nepažeis instituto pagrindinių principų, t. y. ginčo šalių savanoriško instituto taikymo pobūdžio, tačiau, remiantis užsienio valstybių patirtimi, manytina, kad toks mediacijos reglamentavimas turėtų būti naudingas ir siekiamas jo taikymo rezultatas būtų pasiektas, t. y. sudaromų taikos sutarčių skaičius išaugtų.

Labai svarbus teisminės mediacijos pranašumas – ginčo ir jo sprendimo proceso konfidencialumo užtikrinimas. Aukščiau buvo nurodyta, kad teisminė mediacija vyksta laikantis konfidencialumo principo, t. y. neprotokoluojant, nedarant garso procedūros garso įrašo bei „už uždarytų durų“, ir tik ginčo šalių sutikimu šios procedūros metu gali dalyvauti kiti asmenys. Tuo tarpu teisminė taikinimo procedūra vyksta teismo paskirtame posėdyje, kuris dažniausiai yra viešas, protokoluojamas, ir tik vadovaujantis CPK 9 straipsnio 1 dalimi, motyvuota teismo nutartimi minėta procedūra gali būti vykdoma uždariai. Net ir tuo atveju, kai teismo posėdis yra uždaras, remiantis 2014 m. vasario 14 d. Teisėjų tarybos patvirtintu teismo posėdžių garso įrašų darymo tvarkos aprašu⁸⁴, posėdžio garso įrašas vis tiek yra daromas. Skirtingai nuo teismo taikinimo, vadovaujantis konfidencialumo principu, mediatoriumi ir ginčo šalims yra nustatytas draudimas vėlesniame ginčo nagrinėjime teisme naudoti kaip įrodymą informaciją, gautą teisminės mediacijos metu, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis.

Galima teigti, kad teisminė mediacija ir teisminis sutaikymas yra savanoriški, nuo šalių valios priklausantys institutai. Pažymėtina, kad, nepaisant to, jog teismo sutaikymo procedūra traktuojama kaip privaloma taikyti teismo procese, tačiau šis institutas bus efektyvus tik tuomet, kai ginčo šalys pačios bus suinteresuotos baigti ginčą taikiu susitarimu. Akivaizdu, kad remiantis savanoriškumo principu lyginami institutai yra labai panašūs, kadangi tiek vienas, tiek kitas reikalauja būtent šalių valios užbaigti ginčą taikiai, t. y. sudaryti taikų susitarimą. Kita vertus, institutai skiriasi šalių valia jį pasirinkti. Iš esmės teisminės mediacijos taikymą turi pasirinkti pačios šalys, tačiau teismo sutaikymo procedūra yra imperatyviai nurodyta įstatyme ir už jos organizavimą yra atsakingas teisėjas, todėl šalių valios pasirinkti šioje situacijoje nebelieka. Kyla diskusijų dėl savanoriškumo principo pažeidimo privalomos teisminės mediacijos taikymo atveju, kuomet teisėjas galėtų imperatyviai, be šalių išreikštos valios, perduoti bylą nagrinėti teisminės mediacijos būdu. Iš

⁸⁴ Teismo posėdžių garso įrašų darymo tvarkos aprašas. *Teisės aktų registras*, 2016-12-14, kodas 2016-28860.

esmės, šalių savanoriškumo principas reiškia, kad šalys mediaciją renkasi ir joje dalyvauja savo noru, tačiau, manytina, kad šiuo atveju, savanoriškumo principas nebus pažeistas, kadangi net ir taikant priverstinai teisminės mediacijos institutą, šalys bet kada galės nutraukti šią procedūrą ir nesudaryti taikos sutarties. Panašios pozicijos laikosi ir S. Zakaitė bei Z. Garalevičius, kurie nurodo, kad šiuo atveju tikėtina, jog spaudimas iš šalies gali apsunkinti sutuoktinių norą nuoširdžiai kalbėtis. Vis dėlto šalių norą bendradarbiauti labiau sąlygoja ne mediacijos forma, o mediatoriaus kvalifikacija, taigi vargu ar šį trūkumą galima laikyti itin grėsmingu⁸⁵. Taigi, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog remiantis šalių savanoriškumo principu, abu institutai turi panašumų ir skirtumų, netgi nepaisant to, jog tam tikrais atvejais egzistuoja intervencinis proceso pobūdis, tačiau šalys visada turi teisę pačios savanoriškai nuspręsti ar jos nori sudaryti taikos sutartį, ar visgi pereiti į bylos nagrinėjimą ir problemos sprendimą teisme.

Pažymėtina, jog visuomenės pasitikėjimas mediatoriumi gali būti didesnis nei teisėju, kuris įstatymų nustatyta tvarka nagrinėja byla ir šalims nepasiekus taikaus susitarimo turės priimti teismo sprendimą. Tai iš tiesų gali lemti šalių nenorą atvirai diskutuoti teisminiame teismo sutaikymo metu, nors šiuo metu tarp teismų paplitusi praktika tokia, kad bylą nagrinėjantis teisėjas, kuomet šalys tarpusavyje siekia organizuoti derybas posėdžio metu, skelbia pertrauką ir tiesiog išeina iš posėdžių salės kartu su sekretoriumi, tokiu būdu palikdami šalims niekaip nesuvaržytą laisvę vesti diskusiją. Viena vertus, CPK 231 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad „<...> Taikinimo tarpininkas negali dalyvauti nagrinėjant bylą iš esmės“, kita vertus Teisminės mediacijos taisyklių 11 punkte nurodyta, jog „<...> Civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas, kuriam suteiktas teismo mediatoriaus statusas, ginčo šalių sutikimu gali nutarti teisminę mediaciją vykdyti pats“. Tuo atveju jeigu teisėjas, nagrinėjantis bylą, vykdo teisminę mediaciją ir jos metu nepavyksta sudaryti taikos sutarties, teisėjas nusišalina nuo bylos nagrinėjimo. Manytina, kad teismo mediatoriumi konkrečioje byloje turėtų visgi būti skiriamas kitas asmuo, kadangi teisėjo, kuris nagrinėja bylą, funkcijos būtų dubliuojamos, juk teisėjas gali ir teismo sutaikymo procedūros metu remtis įvairiais metodais, kuriais remiamasi teisminės mediacijos procedūroje.

Labiausiai mediacija skirtųsi nuo teismo taikinimo tais atvejais, jeigu mediatorius būtų ne tik teisinį išsilavinimą turintis asmuo, o kitos profesijos atstovas (pavyzdžiui, psichologas, vaiko teisių apsaugos specialistas ar kt.). Šiuo atveju galima problema, kai asmenims be teismo išsilavinimo vykdančioms teisminės mediacijos procedūrą, būtų

⁸⁵ ZAKAITĖ, S. ir GARALEVIČIUS, Z. Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės. Vilnius: *Teisės problemos*. 2009, Nr. 4(66). p. 83.

sudėtinga kontroliuoti, ar ginčo šalių pasiektas susitarimas atitinka teisės aktų reikalavimus, keliamus taikos sutarčiai ir jos galiojimui, šalys, ypač atstovaujamos įgaliotų atstovų advokatų, galėtų manipuliuoti teismo mediatoriumi. Teisminės mediacijos taisyklėse numatyta, kad prireikus, teisminei mediacijai vykdyti gali būti skiriami du mediatoriai, kurie yra įtraukti į teismo mediatorių sąrašą, t. y. ginčui spręsti galima pasirinkti asmenį, turintį tam tikros srities specialių žinių, o kartu asmenį, turintį teisinį išsilavinimą. Būtent tokiu atveju būtų pasiektas geriausias rezultatas ir didesnė tikimybė, kad teisminė mediacija baigsis šalims pasirašant taikos sutartį, kadangi, remiantis teisinį išsilavinimą turinčio asmens žiniomis, yra didesnė tikimybė, kad taikos sutartis bus teisėta ir neprieštaraujanti galiojantiems teisės aktams, o tam tikros srities specialistas savo turimomis žiniomis galės padėti šalims tokį teisėtą susitarimą efektyviai ir greitai pasiekti. Ypač sveikintinas yra įpareigojimas būsimiems teismo mediatoriams būti išklausių ne trumpesnius kaip 32 akademinių valandų mokymus mediacijos tema, taigi, tokiu būdu siekiama, kad kiekvienas teismo mediatorius būtų kompetentingas ir turėtų mediatoriui reikiamų asmeninių ir dalykinių savybių. Kita vertus, rekomenduotina panašaus pobūdžio mokymus daryti ir teisėjams apie teisminį sutaikymą.

Faktą, kad teisminis sutaikymas ir teisminė mediacija yra giminingi teisiniai institutai patvirtina ir Doc. Dr. Jolantos Sondaitės atliktas tyrimas, kurio metu apklausti teisėjai - teismo mediatoriai, dirbantys teisminės mediacijos projekte dalyvaujančiuose teismuose, patvirtino, kad teisminė mediacija teismuose vyksta tiek, kiek vyksta teisminis taikinimas, kitaip tariant, kad teisėjai teisminės mediacijos tikslų siekia teisiniu sutaikymu civiliniame procese⁸⁶. Akivaizdu, kad teisminės mediacijos institutas Lietuvoje yra dar gana naujas, todėl didžiausia tikimybė, kad šalys apie tokią galimybę išspręsti tarpusavio ginčą sužinos iš bylų nagrinėjančių teisėjų arba juos atstovaujančių teisinį išsilavinimą turinčių asmenų. Siekiant tinkamai supažindinti besibylinėjančias šalis, teisės aktuose galėtų būti numatytas privalomasis reikalavimas, teisėjo pareiga klausti šalių dėl galimybės išspręsti ginčą teisminės mediacijos keliu, informuoti šalis apie teisminės mediacijos galimybę, jos vykdymą. Kita priemonė, kuri galėtų būti taikoma, kad šalys imtų galvoti apie teisminę mediaciją, yra informacijos apie teisminės mediacijos galimybę pateikimas kartu su šaukimu į teismą arba procesiniais dokumentais. Rekomenduotina kartu su šaukimu į teismą ar procesiniais dokumentais, siunčiamais paštu, siųsti lankstinukus ar bent jau lape surašytą informaciją apie teisminę mediaciją. Tokiu būdu žymiai efektyviau būtų skleidžiama informacija apie tokį ginčų sprendimo būdą. Kaip jau buvo minėta aukščiau, mano dviejų metų teisės praktikavimo

⁸⁶ SONDAITĖ, J. ir ČECHAVIČIENĖ, A. Teisėjų, dalyvavusių ir nedalyvavusių mediacijos apmokymo programose, požiūris į mediaciją. Vilnius: *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (2), p. 104.

laikotarpiu, pasitaikė tik vienas toks atvejis, kurio metu, kartu su teismo pranešimu pateikti atsiliepinimą į ieškinį, buvo siunčiama brošiūra apie teisminę mediaciją ir teismas prašė pateikti nuomonę dėl jos taikymo galimybes. Iš tiesų, tai labai sveikintina praktika, kuri turėtų būti taikoma visuose Lietuvos Respublikoje esančiuose teismuose. Taigi, akivaizdu, kad nors analizuojami institutai tam tikrais aspektais gana skirtingi, tačiau pažymėtina, kad be teismo sutaikymo tikriausiai nebūtų taikoma ir teisminė mediacija. Galimai dėl to, kad teisėjai teismo sutaikymo metu nėra linkę kalbėti apie teisminę mediaciją, suponuoją teisminės mediacijos nepopuliarumą ir neefektyvų taikymą nagrinėjant bylas.

Teisės teorijoje ir praktikoje yra laikoma, kad alternatyvūs ginčo sprendimo būdai, kuriais šiuo atveju yra teisminė mediacija ir teisminis sutaikymas, yra ypatingai svarbūs būtent laiko ir finansų taupymo prasme. Analizuojant finansinius kaštus yra išskirtina, kad abu nagrinėjami institutai šiai dienai yra laikomi nemokamais. Tiesa, tam, kad jais būtų galima pasinaudoti, iškeliant bylą teisme, yra būtina šalims susimokėti žyminį mokestį teikiant ieškinį, taip pat, jei šalis atstovauja teisininkai, tuomet, manytina, kad prie žyminio mokesčio turėtų būti priskaičiuojamos ir bylinėjimosi išlaidos už ieškinio, atsiliepinimo į ieškinį parengimą ir dalyvavimą parengiamajame posėdyje. Pažymėtina, jeigu byla pereina į kitas proceso stadijas, tuomet šalių išlaidos tendencingai auga, todėl racionaliausia tiek teismui, tiek šalims sudaryti byloje taikos sutartį dar iki bylos nagrinėjimo iš esmės. Tokiu atveju iš tiesų bus sutaupomos bylos šalių ir teismo išlaidos. Atkreiptinas dėmesys, kad parengtame Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekte siekiama nustatyti žyminį mokestį mokėtiną už prašymą vykdyti teisminę mediaciją, todėl formaliai galima teigti, kad tokiu būdu teisminė mediacija galimai taps nežymiai brangesnė negu teisminis sutaikymas, jeigu šalims vis dėlto nepavyks taikiai susitarti.

Analizuojant laiko kaštus, teigiama, kad abu procesai sutaupo šalims ir teismui laiko ir sumažina krūvį. Su tuo sutiktina tik teismo sutaikymo atveju, kadangi iš esmės bylą nagrinėjantis teisėjas atlieka taikinimo veiksmus, todėl byla iš šio teisėjo rankų niekur nekeliauja, tačiau pabrėžtina, kad teisminės mediacijos atveju byla dažniausiai perduodama kitam teisėjui, todėl su ja turi susipažinti dar vienas teisėjas, kuris taip pat turi savo bylą, todėl tokiu atveju abejotina, kad teismas sutaupo laiko kaštų. Žinoma, tuo atveju, jeigu šalys vieno ar kito proceso metu sudaro taikos sutartį, šalims ir teismui yra apčiuopiamos naudos, kadangi toliau bylos nagrinėti nereikia, kas reiškia, kad šalims ir teismui nereikės organizuoti teismo posėdžių, rašyti procesinių dokumentų, teismo nutarčių, byla nepereis į kitas instancijas ir kt.

Apibendrinant, galima teigti, kad teisminė mediacija ir teisminis sutaikymas savo esme ir tikslais nors ir yra ypatingai panašūs institutai, tačiau šioje darbo dalyje atskleisti skirtumai

neleidžia laikyti šių dviejų institutų lygiaverčiais ir sinonimiškais. Pažymėtina, kad teisminės mediacijos negalima laikyti tokia procedūra, kuri galėtų pakeisti teismo vykdomą taikinimo procedūrą. Tai iš esmės yra tik papildoma, alternatyvi priemonė, padedanti, pageidaujant ginčo šalims, pasiekti taikų susitarimą civilinėje byloje. Teisminės mediacijos pagalba praplečiami taikinimo budai teisme, siekiant, kad kuo daugiau civilinių bylų būtų užbaigta taikos sutartimi.

Išvados

1. Nors teisminės mediacijos, kuri Lietuvoje pradėta taikyti daugiau nei prieš dešimtmetį, samprata, tikslai bei požymiai yra gana aiškiai apibrėžti, tačiau pats institutas dar nėra plačiai taikoma nei visuomenės tarpe, nei teismuose, todėl ypač svarbu, kad būtų tinkamai išviešinta informacija dėl galimybės pasinaudoti teismine mediacija teismo proceso metu, jos privalumai ir aiškiai reglamentuota teisinė bazė tam, kad teisminė mediacija tinkamai veiktų ir būtų patraukli visuomenei, o ginčo šalys pačios suvoktų, kad ginčo užbaigimas taikos sutartimi yra joms ženkliai naudingesnis nei bylinėjimasis teisme.
2. Lietuvoje įteisintas privalomasis teisminio sutaikymo pobūdis lemia tai, kad šis institutas yra dažniau ir efektyviau taikomas negu teisminė mediacija, nes teismas yra bet kuriuo atveju įpareigotas imtis aktyvių veiksmų siekiant atkurti socialinę taiką tarp ginčo šalių. Nepaisant to, kad teisės doktrinoje ir praktikoje pripažįstama, jog naudingiausia tiek teismui, tiek ginčo šalims sudaryti taikų susitarimą parengiamojoje stadijoje, tačiau šalys turi visas galimybes ir sąlygas susitarti taikiai bet kurioje proceso stadijoje, net ir pradėjus išieškojimo procesą.
3. Teisminė mediacija ir teisminis sutaikymas užsienio valstybėse, tokiose kaip Vokietija, Prancūzija ir kitose, nors taip pat yra gana naujas reiškinys teisinėje sistemoje, tačiau yra labai plačiai taikomas ginčų sprendimo užbaigimo būdas. Viena iš perspektyviausių užsienio valstybių – Vokietija - nepaisant to, kad joje nėra didelės apimties teisinės bazės, susijusios su teisminės mediacijos reglamentavimu, tačiau remiantis šiuo institutu yra išsprendžiama gana didelė dalis kilusių ginčų, taigi, akivaizdu, kad tam tikrose valstybėse nėra būtina išsamiai reglamentuoti instituto, kuris yra ypač naudingas visiems, tam, kad jis būtų plačiai taikomas. Tai lemia skirtingas visuomenės požiūris į taikius susitarimus, didelė pačių teisėjų iniciatyva sutaikyti ginčo šalis bei išaiškinti ir akcentuoti joms taikos sutarties sudarymo privalumus kiekvienu konkrečiu atveju. Lietuvos atveju, tokia praktika nepasitvirtino, todėl, siekiant padidinti instituto taikymą, įstatymų leidėjas turėtų apsvarstyti visus būdus, kaip tinkamai ir aiškiai reglamentuoti teisminės mediacijos institutą.
4. Teisminė mediacija ir teisminis sutaikymas nėra analogiški institutai, kurie pakeičia vienas kitą, nepaisant to, kad dažnai yra painiojami vienas su kitu dėl jų vienodo tikslo, esmės bei dėl teikiamos naudos tiek visuomenei, tiek ir teismams, tačiau teisminės mediacijos pagalba yra tiesiog praplečiami taikinimo būdai teisme, siekiant, kad kuo

daugiau civilinių bylų būtų užbaigta taikos sutartimi. Nagrinėjami institutai iš esmės skiriasi visuomenės informavimo lygiu, proceso konfidencialumo ribomis, teisėjo ir mediatoriaus vaidmeniu taikomos atitinkamos procedūros metu bei kitais aspektais.

5. Siūloma: a) atsižvelgiant į prioritetinį socialinės taikos siekį, apsvarstyti ir įtvirtinti taikos sutarties sudarymo galimybę administracinių nusižengimų bylų teisejoje; b) kartu su šaukimu į teismą ar procesiniais dokumentais, siunčiamais paštu, siųsti lankstinukus, brošiūras ar bent jau lape teismo surašytą informaciją apie teisminę mediaciją; c) pakeisti Civilinio proceso kodekso 135 straipsnio 1 dalies 7 punktą ir išdėstyti jį taip: „ieškovo nuomonė dėl taikos sutarties sudarymo galimybių ir nuomonė apie teisminės mediacijos taikymo galimybę“. Analogiškai pakeisti ir Civilinio proceso kodekso 142 straipsnio 2 dalies 6 punktą ir išdėstyti jį taip: „atsakovo nuomonė dėl taikos sutarties sudarymo galimybių ir nuomonė apie teisminės mediacijos taikymo galimybę“; d) organizuoti daugiau kokybiškų privalomų mokymų, susijusių su kvalifikacijos kėlimu teisminės mediacijos ir teismo sutaikymo tematika, teisėjams ir į teismo mediatorių sąrašą įtrauktiems asmenims; e) Civilinio proceso kodekse reglamentuoti įpareigojimą bylą nagrinėjančiam teismui teismo sutaikymo procedūros metu išaiškinti šalims ne tik galimybę sudaryti taikos sutartį byloje, bet įvardinti ir galimas procedūras, tarp jų ir teisminę mediaciją, kurias panaudojus, šalys galėtų paprasčiau pasiekti taikos sutartį; f) kitos magistro baigiamajame darbe nurodomos rekomendacijos.

Šaltinių sąrašas

1. Teisės norminiai aktai

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30);
- 2) Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. *Teisės aktų registras*, 2015-07-10, Nr. 11216;
- 3) Dėl Lietuvos Tarybų socialistinės respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo. Iš *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964-07-07;
- 4) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36–1340;
- 5) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-1480. *Valstybės žinios*, 2011. Nr. 85-4126;
- 6) Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2008, Nr. 87-3462;
- 7) Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1994-06-17, Nr. 46-851;
- 8) Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2005 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. 13P-348 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto“;
- 9) Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 13P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“;
- 10) Teisminės mediacijos taisyklės. *Teisės aktų registras*, 2014-10-06, Nr. 13707;
- 11) Teismo posėdžių garso įrašų darymo tvarkos aprašas. *Teisės aktų registras*, 2016-12-14, kodas 2016-28860;

1.1. Europos Sąjungos ir užsienio valstybių teisės aktai

- 1) 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. OJ L 136/3 [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:LT:PDF>;
- 2) *Europos mediatorių elgesio kodeksas* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2017-01-14] Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/adr_ec_code_conduct_lt.pdf;
- 3) Civil Procedure Law of the People's Republic of China (promulgated by Order No. 44 of the President of the People's Republic of China, April 9, 1991, effective April 9,

- 1991), art. 9, [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.china.org.cn/english/government/207343.htm>;
- 4) Civil Conciliation Act, Nr. 222, [interaktyvus]. 1951 m. birželio 9 d. [Žiūrėta: 2017 vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail_main?re=&vm=2&id=2732;
- 5) Vokietijos civilinio proceso kodeksas (Zivilprozessordnung, ZPO) [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.] Prieiga per internetą: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html.

2.Specialioji literatūra

- 1) BELIŪNIENĖ, L., *et al. Galimybės siaurinti teismo funkcijas administracinių teisės pažeidimų procese*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014;
- 2) BNS. Vilniaus miesto apylinkės teisme trūksta teisėjų [interaktyvus]. *Lietuvos žinios*, Vilnius [žiūrėta 2016 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Gimtasis-krastas/vilniaus-miesto-apylinkes-teisme-truktsta-teiseju/234637>;
- 3) DRIUKAS A., VALANČIUS V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. III t.;
- 4) KAMINSKIENĖ, N., *et al. Mediacija*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2013;
- 5) KAMINSKIENĖ, N. *Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011;
- 6) KAMINSKIENĖ, N. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis? Vilnius: *Socialinis darbas*, 2010, Nr. 9(1);
- 7) MILAŠIUS, T. Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas. *Teisė*, 2007, t. 63;
- 8) NEKROŠIUS, V. Pasirengimas teisminiam nagrinėjimui civiliniame procese: teoriniai ir praktiniai aspektai. Vilnius: *Justitia* 2004/1;
- 9) NEKROŠIUS, V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: *Justitia*, 2002, Vilnius;
- 10) NEKROŠIUS, V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus. Vilnius: *Teisė*, 1999, Nr. 33(1);
- 11) SIMAITIS, R. Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje. Vilnius: *Justitia*, 2007, Nr. 2 (64);

- 12) SIMAITIS, R. Teisminis sutaikymas. *Teisė*, 2004, Nr. 52; *Justitia*, 2004, Nr. 5 (53);
- 13) SONDAITĖ, J. ir ČECHA VIČIENĖ, A. Teisėjų, dalyvavusių ir nedalyvavusių mediacijos apmokymo programose, požiūris į mediaciją. Vilnius: *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (2);
- 14) VALANČIUS, V., NEKROŠIUS, V., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras: I tomas. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2004;
- 15) VALANČIUS, V., NEKROŠIUS, et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras: II tomas*. Vilnius: Justitia, 2005;
- 16) VALANČIUS, V. Kai kurie naujojo civilinio proceso kodekso bruožai. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2002, t. 28(20);
- 17) VARAPNICKAS, T. *Mediation reform in Lithuania: Has it failed?*. [interaktyvus] 2017 m. sausio 23 d. [žiūrėta 2017 m. vasario 25 d.] Prieiga per internetą: <http://kluwermediationblog.com/2017/01/23/mediation-reform-in-lithuania-has-it-failed/>;
- 18) VĖBRAITĖ, V. Šalių sutaikymas kaip civilinio proceso tikslas ir jo galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2008, Nr. 69;
- 19) VĖBRAITĖ, V. *Šalių sutaikymas civiliniame procese: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009;
- 20) ZAKAITĖ, S. ir GARALEVIČIUS, Z. Teisminės ir neteisminės šeimos ginčų mediacijos galimybės. Vilnius: *Teisės problemos*. 2009, Nr. 4(66);
- 21) BERAT, L. The Role of Conciliation in the Japanese Legal System. *American University International Law Review*, Volume 8, Issue 1, 1992;
- 22) DE PALO, G. ir CARMELI, S. *Mediation in Continental Europe: a Meandering Path Toward Efficient Regulation*. Mediators on mediation. Ed. Newmark, Ch. Monaghan A., Tottel Publishing, 2005;
- 23) DE PALO, G., ir TREVOR, M. B. Slovenia's Mediation Infrastructure, Detailed. *Alternatives to the High Cost of Litigation*, Volume 30, Issue 1, Version of Record online: 11 Jan 2012;
- 24) DOWLING-HUSSEY, A. Conciliation: Coming out of the shadows? (2009) 16(3) CLP 48;
- 25) ERVO, L ir NYLUND, A. *The Future of Civil Litigation*, Springer International Publishing, 2014;
- 26) YARN, D. H. Ed, *Dictionary of Conflict Resolution*. San Francisco: Jossey - Bass, 1999;

27) RISKIN, L. L. Mediation and lawyers. *Ohio State Law Journal*. 1982, 43.

2.1. Kiti šaltiniai:

- 1) 2015 m. civilinių bylų nagrinėjimo ataskaitos. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2017 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106>;
- 2) Apie teisminę mediaciją. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. rugsėjo 13 d.] Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/teismine-mediacija/apie-teismine-mediacija/282>;
- 3) Teisės aktai, reglamentuojantys teisminę mediaciją. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. lapkričio 7 d.] Prieiga per internetą: <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/teismine-mediacija/teises-aktai-reglamentuojantys-teismine-mediacija/1677>;
- 4) Teisminės mediacijos komisijos 2015 m. veiklos ataskaita. 2016 m. kovo 2 d. Nr. 3R-476;
- 5) Alternative dispute resolution – France, [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2017 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_fra_en.htm;
- 6) Federal Labour Court, [interaktyvus]. Erfurt, 2014 [Žiūrėta: 2017-02-11]. Prieiga per internetą: http://www.bundesarbeitsgericht.de/englisch/englische_version.pdf;
- 7) First European Conference of Judges „Early Settlement of Disputes and the Role of Judges“, Strasbourg: *Conf/Juges(2003) Proceedings*, 2004-03-15;
- 8) *History of dispute mediation* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga per internetą: http://en.wikipedia.org/wiki/Mediation#History_of_dispute_mediation;
- 9) *History* [interaktyvus] [žiūrėta: 2016 m. rugsėjo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://delhimediationcentre.gov.in/history.htm>.
- 10) Vortrag für (Lecture) *In-court Mediation in Germany* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.oberlandesgericht-braunschweig.niedersachsen.de/wir_ueber_uns/mediation/mediation-am-oberlandesgericht-braunschweig-65503.html.

3. Teismų praktika

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyrius. 2003 m. balandžio 2 d. konsultacija Nr. A3-81;
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2016 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje *Seišelių Respublikos įmonė „East China Automobile Association Ltd“ v. UAB „ECAA Europe“*, Nr. e3K-3-365-969/2016;
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius. 2016 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje *A. M. v. G. R. ir S. A.*, Nr. e3K-3-500-690/2016;
- 4) Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjas. 2014 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje *L. J. v. P. J.*, Nr. 2-634/2014.

4. Travaux préparatoires

- 1) Lietuvos Respublikos mediacijos privačiuose ginčiuose įstatymo projektas. 2008-01-11, Reg Nr. XP-2809;
- 2) Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos projektas 2015-09-17 d. patvirtintas Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-268;
- 3) Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231¹ ir 231² straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektų aiškinamasis raštas. [interaktyvus]. 2016 m. gegužės 26 d. [žiūrėta: 2017 m. sausio 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/361740?nr=2#>.

Santrauka

Teisminė mediacija v. teisminis sutaikymas: Lietuvos ir užsienio valstybių patirtis

Nepaisant to, kad teisminė mediacija Lietuvos teisinėje sistemoje buvo įtvirtinta dar praėjusiame dešimtmetyje, o teismo sutaikymo procedūra, nors galiojusi ir anksčiau, bet realiai ir aktyviai pradėta taikyti tik 2002 m. vasario 28 d. priėmus naują Civilinio proceso kodeksą, tačiau iki šiol nurodytos teismo taikinimo procedūros nėra tinkamai funkcionuojančios ir veiksmingos, ką parodo ir bylų, išnagrinėtų patvirtinant taikos sutartį, statistika.

Atsižvelgiant į tai, šame magistro baigiamajame darbe, remiantis Lietuvos ir užsienio valstybių autorių darbais, aktualiais teisės aktais bei įstatymų projektais, teismų praktika, yra nagrinėjami teismo sutaikymo ir teismo mediacijos institutai, jų raida, tikslai, samprata bei išsamiai analizuojama teisinė bazė, reglamentuojanti nurodytas taikinimo procedūras. Siekiant visapusiškai išanalizuoti darbe nagrinėjamus institutus, atskleidžiami esminiai teismo mediacijos ir teismo sutaikymo panašumai ir skirtumai.

Nagrinėjamos magistro temos kontekste, atsižvelgiant į darbe iškeltą problematiką, svarbu tai, kad autorė teikia rekomendacijas, kuriomis galimai būtų sudaromos prielaidos vystyti efektyvesnę ir teisinių santykių subjektų interesus bei poreikius atitinkančią taikaus ginčų sprendimo sistemą.

Summary

Judicial Mediation vs. Judicial Conciliation: Lithuanian and Foreign Experience

Despite the fact that in the legal system of Lithuania judicial mediation was already established in the last decade, and judicial conciliation, which came into force even earlier, has been started to be actually and actively applied only since 28 February 2002, after the Code of Civil Procedure was adopted, up until now all the procedures of judicial reconciliation mentioned herein have not been fully functioning and effective, which is shown by the statistics of cases analysed during court settlement.

Therefore, on the basis of the works of Lithuanian and foreign authors, relevant legislation, draft laws, as well as case-law, this master's final thesis analyses the institutions of judicial mediation and judicial conciliation, their development, aims and conception, as well as thoroughly studies the legal basis regulating the reconciliation procedures stipulated herein; it also reveals essential similarities and differences between judicial mediation and judicial conciliation in order to comprehensively analyse the institutions observed in the thesis.

In the context of the analysed topic of the thesis and taking into account the challenges faced therein, it is important to note that the author of the thesis provides recommendations which would allow making assumptions that could help to develop a system of peaceful dispute settlement, which would be more effective and would satisfy the interests and needs of subjects of legal relations.